

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

Fotbal a politika v anglofonní subsaharské Africe

Diplomová práce

Autor:	Jan Jůza
Studijní program:	N6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie – africká studia
Vedoucí práce:	Mgr. Jan Prouza Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Jan Jůza

Studium: F16NP0052

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie - africká studia

Název diplomové práce: **Fotbal a politika v anglofonní subsaharské Africe**

Název diplomové práce AJ: Football and Politics in Anglophone Sub-Saharan Africa

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Fotbal a politika? I když se na první pohled může zdát, že tyto oblasti spolu nemají nic společného, není tomu tak. Fotbal neovlivňuje pouze politiku, formuje i identitu afrických obyvatel. Posiluje sounáležitost se státem, která je v Africe díky uměle vytvořeným hranicím a etnické roztržitosti slabá. Z těchto důvodů je tato diplomová práce zaměřena na výzkum vztahu mezi fotbalem a politikou v bývalých koloniích "kolébky fotbalu", anglofonní subsaharské Africe. Cílem této práce je prokázat, že fotbal je jeden z faktorů, který ovlivňoval a stále ovlivňuje politiku ve státech anglofonní subsaharské Afriky. Týká se to jak volebních kampaní, tak samotných voleb. Dále pak politické angažovanosti bývalých fotbalistů, vytváření obrazu afrických politiků i vlád a dalších politických jevů. Práce také uvede konkrétní příklady tohoto zvláštního, avšak ne nelogického spojení sportu a politiky. Jako výzkumná metoda bude použita jedinečná případová studie.

Akindes, Gerard a Onwumehili, Chuka. 2014. Identity and Nation in African Football: Fans, Community, and Clubs. Palgrave Macmillan. Alegi, Peter. 2010. African Soccerescapes: How a Continent Changed the World's Game. Ohio University Press. Alegi, Peter. 2010. Laduma! Soccer, Politics and Society in South Africa, from its Origins to 2010. University of KwaZulu-Natal Press. Armstrong, Gary a Giulianotti, Richard. 2004. Football in Africa: Conflict, Conciliation and Community. Palgrave Macmillan. Bennett, Will a Gilbert, Keith. 2012. Sport, Peace and Development. Common Ground Publishing LLC. Darby Paul, Johnes Martin, Mellor Gavin. 2005. Soccer and Disaster. Routledge, an imprint of Taylor & Francis. Dobson, Stephen a Goddard, John. 2011. The Economics of Football. Cambridge University Press. Fadal, Riyas a Luiz, John. 2010. An Economic Analysis of Sports Performance in Africa. University of the Witwatersrand, Wits Business School. Working Paper Number 162. FIFA. 2016. Global Football Development. The International Centre for Sport Studies (CIES). Goldblatt, David. 2006. The Ball is Round. A Global History of Soccer. Riverheads Books: New York. Hawkey, Ian. 2009. Feet of the Chameleon: The Story of African Football. Anova Books. Chari, Tendai a Mhiripiri, Nhamo A. 2014. African Football, Identity Politics and Global Media Narratives: The Legacy of the FIFA 2010 World Cup. Palgrave Macmillan. Chiweshe, Manase Kudzai. 2014. The Problem with African Football: Corruption and the (under)development of the Game on the Continent. African Sports Law and Business Bulletin 2. Isabelle Saussez. 2002. Africa on the Sidelines of World Football. The Courier ACP-EU. Korr, Charles P., Close, Martin. 2008. More Than Just a Game: Football v Apartheid. London: Collins. Onwumehili, Chuka, Akindes, Gerard. 2014. Identity and Nation in African Football: Fans, Community, and Clubs. Palgrave Macmillan. Pannenburg, Arnold Reinier Cornelis. 2012. Big men playing football. African Studies Centre, African Studies Collection, vol. 43. Pannenburg, Arnold. 2010. Football in Africa: Observations about political, financial, cultural and religious influences. Ncdo Publication Series Sport & Development 7. Szymanski, Stefan. 2010. Football Economics and Policy. Palgrave Macmillan. Thomas, Olukayode et. al. 2010. Killing Soccer in Africa. FAIR Transnational Investigation.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jan Prouza, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 20.6.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 14. 6. 2019

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Janu Prouzovi Ph.D. za odborné vedení diplomové práce a mojí rodině za podporu.

Anotace

Jůza, Jan. 2019. *Fotbal a politika v anglofonní subsaharské Africe*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové. Diplomová práce.

Fotbal a politika? I když se na první pohled může zdát, že tyto oblasti spolu nemají nic společného, není tomu tak. Fotbal neovlivňuje pouze politiku, formuje i identitu afrických obyvatel. Posiluje sounáležitost se státem, která je v Africe díky uměle vytvořeným hranicím a etnické roztržitosti slabá. Z těchto důvodů je tato diplomová práce zaměřena na výzkum vztahu mezi fotbalem a politikou v bývalých koloniích „kolébky fotbalu“, anglofonní subsaharské Africe.

Cílem této práce je prokázat, že fotbal je jeden z faktorů, který ovlivňoval a stále ovlivňuje politiku ve státech anglofonní subsaharské Afriky. Týká se to jak volebních kampaní, tak samotných voleb. Dále pak politické angažovanosti bývalých fotbalistů, vytváření obrazu afrických politiků i vlád a dalších politických jevů. Práce také uvede konkrétní příklady tohoto zvláštního, avšak neelogického spojení sportu a politiky. Jako výzkumná metoda bude použita jedinečná případová studie.

Klíčová slova: Afrika, politika, fotbal

Annotation

Jůza, Jan. 2019. *Football and Politics in Anglophone sub-Saharan Africa*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové. Master's Thesis.

Does there exist a relation between football and politics? At first sight these areas have no connections but that is not the case. Football influences not only the politics, but even forms the identity of African inhabitants. Also it strengthens togetherness with the state which is thanks to artificial borders and ethnic fragmentation weak. Because of reasons above, this master's thesis aims to research the relation between football and politics in former colonies of "cradle of football", Anglophone sub-Saharan Africa

The thesis main aim is to prove that football is one of the factors which affect politics in Anglophone states of sub-Saharan Africa. It refers to elections, campaigns, political engagement of former football players, creating images of African politicians, governments and more political phenomena. The thesis will bring particular examples of this strange, but logical link between the football and the politics. The unique case study will be used as a method.

Key words: Africa, politics, football

Obsah

Obsah.....	2
Seznam zkratk	3
Úvod	4
1. Fotbalová historie subsaharské Afriky	9
1.1 Období kolonizace.....	9
1.2 Období dekolonizace.....	14
1.3 Od vzniku nezávislých států po současnost	16
2. Sféry fotbalu v subsaharské Africe	22
2.1 Fotbal a politika.....	22
2.2 Fotbal, korupce a fotbalové tragédie	26
2.3 Fotbal a migrace	28
2.4 Fotbal a komercializace.....	33
2.5 Fotbal a jazyk	36
2.6 Fotbal a trenéři	37
2.7 Fotbal a magie	39
2.8 Fotbal a ženy	40
3. Studie jednotlivých států	43
3.1 Nkrumah a jeho hvězdy.....	43
3.2 Zikovi orly.....	47
3.3 Harembée	51
3.4 Od KK XI k Chipolopolo	53
3.5 Mugabeho válečník	57
Závěr	60
Literatura a prameny	64
Literatura	64
Prameny.....	67

Seznam zkratek

CAF – Confederation of African Football

CPP – Convention People's Party

FIFA – Fédération Internationale de Football Association

FLEC – Movement for the Freedom of Cabinda

F-MARC – Medical Assessment and Research Centre

GHALCA – Ghana Leagues Clubs Association

JAR – Jihoafrická republika

KFF – Football Kenya Federation

LOH – Letní olympijské hry

MDC-T – Movement for Democratic Change – Tsvangirai

MS – Mistrovství světa

MYSA – Mathare Youth Sports Association

NDC – National Democratic Congress

NPP – New Patriotic Party

OSN – Organizace spojených národů

SAFA – South African Football Association

U17 – Národní reprezentace do sedmnácti let

U20 – Národní reprezentace do dvaceti let

U23 – Národní tým reprezentace do třidvaceti let

UEFA – Union Européenne de Football Association

ZANU–PF – Zimbabwe African National Union – Patriotic Front

ZAPU – Zimbabwe African People's Union

ZIFA – Zimbabwské fotbalové asociace

Úvod

„Ke nako¹!“ Tak zahájil v roce 2010 první fotbalové mistrovství světa na africkém kontinentu v té době úřadující prezident Jihoafrické republiky Jacob Zuma (Kolář 2010: 21). Pro Afriku to byla obrovská událost², jelikož fotbal v Africe není vnímán pouze jako sport, ale jako náboženství a životní styl. Prostupuje všemi sférami života a stal se i nástrojem politiky či národního uvědomění, kdy dokáže spojovat etnika v uměle vytvořených státech. O mimořádnosti MS ve fotbale 2010 mluvil také laureát Nobelovy ceny míru a bývalý jihoafrický arcibiskup Desmond Tutu, který v této souvislosti světu sdělil, že šampionát je pro černochoy podobně důležitý, jako zvolení Baracka Obamy prezidentem USA. Afričané tak vnímají fotbal v kontextu známého výroku někdejšího generálního manažera FC Liverpool Billa Shanklyho: „Někteří lidé si myslí, že fotbal je otázka života a smrti. To já zásadně odmítám. Můžu vás ujistit, že fotbal je mnohem důležitější³.“ (Korr, Close 2008: 5–6).

Tato práce se věnuje opomíjenému vztahu fotbalu a politiky v anglofonní subsaharské Africe. Někteří dokonce namítají, že se fotbal rovná politice. Fráze „sport a politika se nemíchá“ byla nigerijským ministrem sportu nazvána jako pokrytecká. Fotbal je perfektní politický nástroj, a kdokoliv s ním spojí své jméno, stane se známým (Pannenburg 2010: 30).

Fotbal je využíván jako forma politické propagandy a získávání bodů pro vládnoucí režim a tímto pohledem také nástrojem pro kontrolu mas (Ncube 2014: 204). Nelze se pak divit, že v souvislosti s mezinárodními soutěžemi nigerijský novinář a rozvojový pracovník Yomi Kuk říká: „Porážka na mezinárodní scéně je chápána jako poškození národních zájmů. Vláda je často hodnocena podle fotbalových výsledků.“ (Ujfaluši 2007: 122).

---

1 „Je čas!“ (Kolář 2010: 21).

2 Událost, které se nezúčastnil Nelson Mandela, jemuž v předvečer zahájení Mistrovství světa umřela při dopravní nehodě třináctiletá pravnučka (Kolář 2010: 21)

3 Přeloženo z originálu: „Some people think football is a matter of life and death. I assure you, it's much more serious than that.“ (Korr, Close 2008: 5–6).

A proč vlastně studovat sport? Sportu v Africe se donedávna věnovala pouze malá pozornost, ale zejména fotbal má v současnosti mnoho tváří. Proto zde chybí dostatečná reflexe vlivu fotbalu, přestože bádání tohoto fenoménu poskytuje náhled do sociálních, historických, kulturních a politických procesů (Vidacs 2006: 331) a každý fotbalový zápas má svoji symboliku. (Morris 1981: 15)

Miliony lidí v Africe fotbal sledují a investují do něj čas i peníze. Tím fotbal získává na důležitosti (Vidacs 2006: 336), která není jenom o hráčích, jejich technice, strategii trenéra, penaltách a gólech. Okolo hřiště a mimo něj se fanoušci, novináři, politici i sponzoři přetahují o peníze a moc. Fotbalové stadiony tak nenabízejí pouze fotbalové hřiště pro hráče, ale je to aréna pro vznik veřejné sféry a vytváření sociální, kulturní a politické praxe (Baller 2006: 325–326). Se sportem a především fotbalem, se spojovalo i umění. Společně fungovaly jako prostředek k upevnění národní identity a loajality spojené s národní politikou. Během 40. – 60. let 20. století tak byly v Africe fotbalové zápasy klíčovým prvkem antikoloniálního boje za nezávislost. Nové politické režimy pak organizovaly fotbalové zápasy jako oslavu nezávislosti. Stavba stadionů, zakládání fotbalových federací a národních fotbalových lig přispívaly k tvorbě národa a centralizaci moci v nových nezávislých státech. Fotbal se protínal s politikou zejména ve vztazích mezi občany a státem (Talton 2012: 5–7).

Fotbalová klání také přispívala k socializaci až sociální integraci afrických obyvatel. V 60. letech 20. století začaly fotbalové klání navštěvovat ve větším množství ženy, které využily příležitosti k prodeji jídla a pití. Fotbal také vytvořil pocit solidarity, která vedla k týmové spolupráci (Alegi 2010b: 3). Tento sport získal popularitu po celém kontinentu. Mnoho kultur si fotbal osvojilo, stále více lidí ho hraje a stále více sleduje. Je to sport s největším rozsahem v historii lidstva. Pokud v některých státech chodí méně lidí na stadiony, neznamená to, že by příznivců fotbalu ubývalo, ale je to pouze důsledek technologického rozvoje lidstva (Hawkey 2009: 289), kdy lidé fotbal sledují na svých televizích, tabletech či mobilních telefonech.

Důležitost sportu si uvědomoval i Kofi Annan, bývalý generální tajemník OSN, milovník fotbalu a fotbalista, který při studiích na univerzitě nastupoval na

postu pravého záložníka (Ghana Web 2018). Tvrdil, že lidé každého národa milují sport a jeho hodnoty (fair play, týmovost, fyzickou kondici). Sport ve své nejlepší formě přibližuje lidi bez ohledu na jejich původ, náboženství či bohatství (Gilbert et al. 2012: 6). Proto také Kofi Annan vytvořil novou funkci v OSN, speciálního poradce pro sport, rozvoj a mír (Gilbert et al. 2012: 51). Fotbal dokáže spojovat. Člověk nemusí umět řeč, ale díky fotbalu a fotbalovému slangu se dokáže dorozumět a seznámit se s lidmi kdekoliv na světě.

Cílem této práce je dokázat, že fotbal v anglofonní subsaharské Africe ovlivňuje politiku v mnoha směrech. K dosažení cíle tato práce využívá kvalitativní analýzu odborné literatury věnující se fotbalu a politice v Africe, která je doplněna o informace ze zpravodajských zdrojů nejen z Afriky. Z důvodů rozmanitosti afrických států a nemožnosti aplikovat na toto téma teoretický koncept, je jako metoda práce využita jednopřípadová studie. Ta ukazuje politickou roli fotbalu v pěti různých podobách, které představují anglofonní subsaharské státy. Tyto země byly vybrány na základě rozdílných aspektů působení fotbalu na politiku.

Text je rozdělen do tří hlavních kapitol. První se věnuje historii fotbalu v subsaharské Africe. Tato kapitola se zabývá začátky fotbalu na africkém kontinentu a jeho následnému šíření skrz přístavy a železniční síť až do nejmenších vesnic. Také pojednává o přínosu fotbalu k dekolonizaci Afriky a o vývoji fotbalu v nezávislých subsaharských státech. Ve 21. století přišel zlom, kdy se v roce 2010 konalo historicky první Mistrovství světa ve fotbale na africkém kontinentu. Co všechno přineslo? I tím se zabývá tato část práce.

Ve druhé kapitole text rozebírá specifické znaky fotbalu v Africe. Některé z těchto znaků lze sice nalézt i jinde ve světě, v africkém kontextu však získávají zvláštní symboliku. Tato kapitola je rozdělena na několik částí, které se postupně věnují vztahu fotbalu k politice, korupci, migraci, komercializaci, jazyku, trenérům, magii a ženám. Každá z těchto sfér dokresluje vliv fotbalu v subsaharské Africe.

Ve třetí kapitole je vztah politiky a fotbalu rozebírán v případových studiích bývalých britských kolonií v subsaharské Africe. Postupně se jedná se o státy v západní Africe, Ghanu a Nigérii, ve východní Africe se práce soustředí na

Keňu a v Jižní Africe na Zambii a Zimbabwe. Každý z těchto příkladů přibližuje jedinečný vztah fotbalu a politiky, kde lze objevit africká specifika, kterým se věnuje druhá kapitola této práce.

Závěrem text shrne získané poznatky, přinese souhrn a jeho výsledky. Odpoví na otázky, jaký je opravdu vztah fotbalu a politiky v anglofonní subsaharské Africe a jak lze tento vztah definovat.

Bohužel až do 90. let 20. století neexistovala literatura, která by se zabývala významem sportu na africkém kontinentu. Výjimkami byla Schotchova zmínka o využití magie v zuulském fotbale a práce Cligneta se Starkem, kteří se zabývali fotbalem v Kamerunu v 70. letech 20. století. Výjimku ještě tvořila Jižní Afrika, která přitahovala řadu akademiků, kteří zde zkoumali sport a vliv apartheidu (Vidacs 2006: 333–334). Impulsem pro zájem o tuto tematiku se tak stala migrace afrických hráčů do Evropy a větší zájem o africké fotbalové talenty. Tím doposavad posledním, ale obrovským podnětem, bylo MS 2010 v Jihoafrické republice, kdy se na africký kontinent upíraly oči celého fotbalového světa.

Práce až na výjimky čerpá z anglofonní literatury. Zejména se jedná o knihy Petera Alegiho *African Soccerescapes*⁴ a *Laduma: Soccer Politics and Society in South Africa*⁵, dílo Armstronga a Giulinattiho *Football in Africa: conflict, conciliation, and community*⁶, Steva Bloomfielda *Africa United: How Football Explains Africa*⁷, Davida Goldblatta *The ball is round: a global history of football*⁸, Iana Hawkeyho *Feet of the chameleon: the story of African football*⁹ a A. R. C. Pannenborga *Big men playing football: Money, Politics and Foul Play in*

---

⁴ Alegi, Peter. 2010. *African Soccerescapes: How a Continent Changed the World's Game*. Athens: Ohio University Center for International Studies. Africa in world history. ISBN 0896802787.

⁵ Alegi, Peter. 2010. *Laduma! Soccer, Politics and Society in South Africa*. Scottsville, South Africa: University of KwaZulu-Natal Press. ISBN 1869140400.

⁶ Armstrong, Gary a Giulinotti, Richard. 2004. *Football in Africa: conflict, conciliation, and community*. New York: Palgrave Macmillan, ISBN 0333919793.

⁷ Bloomfield, Steve. 2010. *Africa United: How Football Explains Africa*. Great Britain Clays Ltd, St. Ives plc. ISBN 9781847676597.

⁸ Goldblatt, David. 2006. *The ball is round: a global history of football*. New York: Viking. ISBN 9780670914807.

⁹ Hawkey, Ian. 2009. *Feet of the chameleon: the story of African football*. London: Portico, ISBN 1906032718.

*the African Game*¹⁰. Tyto knihy kombinují zkoumání historie fotbalu v subsaharské Africe s politickými vazbami k tomuto sportu. To vše je podpořeno konkrétními příklady z afrických zemí.

Dále práce získává informace z odborných článků, zejména pak z časopisu *Soccer & Society*, který se věnuje fotbalu a jeho konotacím ve společnosti. Vzhledem k nedostatku odborné literatury na toto téma byla využita i zpravodajská média, ve kterých jednou za čas vyjde zajímavý a relevantní článek. Po statistické stránce práce využila oficiální internetové stránky Mezinárodní federace fotbalových asociací FIFA¹¹, Konfederace afrického fotbalu CAF¹² a další stránky věnující se historii fotbalových výsledků.

V české odborné literatuře se o vztahu fotbalu a politiky zajímají akademici pouze minimálně. Tím spíš, když se jedná o africký kontinent. Existuje pouze několik zmínek o tomto zajímavém spojení dvou na první pohled naprosto odlišných oblastí. Užitečná byla především kniha Robina Ujfalúsiho *Jak se hraje fotbal v Africe*, protože sám autor má zkušenosti s fungováním fotbalu v africkém prostředí. Českými médii je dění v subsaharské Africe opomíjeno. Výjimkami jsou humanitární katastrofy, jiné tragédie či migrace. Přesto práci posloužilo několik novinových článků dostupných na internetu.

---

¹⁰ Pannenberg, A. R. C. 2012. *Big men playing football: Money, Politics and Foul Play in the African Game*. Leiden: African Studies Centre.

¹¹ FIFA. Dostupné na: <https://www.fifa.com/>

¹² CAF. Dostupné na: <http://www.cafonline.com/>

1. Fotbalová historie subsaharské Afriky

Tato kapitola se věnuje historii fotbalu v subsaharské Africe. Geneze fotbalu a jeho následné šíření po subsaharské Africe je velice důležité k porozumění vztahu politiky a nejoblíbenějšího míčového sportu.

Příběh fotbalu v subsaharské Africe začíná s britskou kolonizací a právě na to se zaměří první část této kapitoly. Postupem času se fotbal šířil z přístavů do vnitrozemí, kde si získával přízeň původních obyvatel.

Druhá pasáž textu mapuje přínos fotbalu pro Afričany, kteří si skrze něj začali uvědomovat národní i kulturní identitu. Nově nabytá identita vedla obyvatele k postupnému vzdoru proti koloniálním státům.

Subsaharské státy postupně získávaly nezávislost a v novém prostředí se formoval i fotbal. Formování fotbalu má však v každém subsaharském státě své vlastní zvláštnosti, a tak ho práce nastiňuje v kontextu MS ve fotbale. Milníkem se poté stalo Mistrovství světa 2010 v JAR, které odstartovalo novou éru afrického fotbalu. Právě tomuto vývoji se věnuje třetí část této kapitoly.

1.1 Období kolonizace

Před kolonizací v Africe fotbal neznali. Obyvatelé subsaharské Afriky hovořící jazykem Bantu dokonce nemají vlastní termín pro „míč“. Míče sice házeli či chytali, ale neexistuje zmínka o tom, že by do míče v Africe kopali. Nohy sloužily Afričanům především k tanci, který má v Africe mnohem větší tradici než na jiných kontinentech (Goldblatt 2006: 468).

Před kolonizací měli Afričané své vlastní sporty, na které ale koukali imperialisté skrz prsty. Jednalo se o bojové umění, wrestling, závody v kánoích, tanec a další (Alegi 2010a: 1). Tyto sporty a další fyzické aktivity Afričanů byly Evropany nahrazeny systémem fyzické výchovy. Přesto se zejména v Jižní Africe zachovaly původní, i když deskové hry, *mancala* a *moraba-raba* (Armstrong et al. 2004). Afričané však nebyli nuceni k osvojení si západních sportů. Začali je hrát z jejich vlastní vůle a zejména proto, že je jednoduše bavily (Alegi 2010a: 13).

Historie afrického fotbalu tak začíná v Evropě. Fotbal je v Africe koloniálním dědictvím, kdy dříve fotbal hráli pouze kolonizátoři, ale postupem času se sport začal šířit mezi původní obyvatelé (Onwumechili et al. 2014: 2–3; 214).

Fotbal poprvé přivezli do Jižní Afriky Britové v 60. letech 19. století, stejně tak jako do ostatních svých kolonií na západě Afriky. Nejinak tak tomu bylo i u dalších koloniálních mocností, kdy Francie měla vliv zejména na severu Afriky a ve svých koloniích v subsaharské Africe. Podobně se fotbal šířil v koloniích portugalských, německých, italských a španělských (Armstrong et al. 2004: 8). V 70. letech 19. století fotbal dorazil na Zanzibar. Evropští a asijsí zaměstnanci firmy *Eastern Telegraph Company* instalující podmořský kabel z Adenského zálivu do Jižní Afriky trávili svůj volný čas hraním fotbalu. Možnost zahrát si měli i původní obyvatelé Zanzibaru, kteří se ze začátku fotbal učili zejména pozorováním (Alegi 2010a: 6).

Výpověď Khamise Ferejiho dokresluje začátky prvních afrických fotbalistů: „Fotbal sice vznikl v Evropě, ale každý se ho tu naučil hrát. Abychom mohli hrát, koupili jsme si tenisový míček; v té době byly levné. Hráli jsme kdekoliv, kde bylo trochu místa. Hráli jsme v úzkých ulicích, blízko přístavu, všude kde se dalo. To byly začátky fotbalu tady.“ (Alegi 2010a: 6).

Dalším znakem fotbalových začátků v Africe byla nedostatečná výbava. Sportovci hráli pravidelně bosí, ale pokud někdo boty měl, moc dobře věděli, že musí dát míč rychle od nohy, jinak je to bude velice bolet (Alegi 2010a: 32). Tak se učili hrát dobrý fotbal.

Oficiální pravidla fotbalu byly sepsány v Londýně v roce 1863, ale první zaznamenaný fotbalový zápas v Africe můžeme datovat do doby, kdy Evropané začali kolonizovat Jižní Afriku, konkrétně Natal a Kapsko. První zápas v Africe se pravděpodobně odehrál v srpnu roku 1862 v Kapském městě mezi vojáky a zaměstnanci koloniální správy. Podle Laury Fair se první zápas uskutečnil na Zanzibaru na začátku 70. let 19. století (Alegi 2010a: 2; 2010b: 3; Baller 2006: 326; Ncube 2014: 204; Pannenberg 2012: 23). Nedlouho poté, co *Anglická fotbalová asociace* sepsala oficiální pravidla fotbalu, státníci v Berlíně, Paříži a Londýně rozdělili Afriku (Hawkey 2009: 31). V 19. století Britové vytvořili hnutí, které se věnovalo využití sportu pro akademické účely a trénink morálky. Pro

střední a vyšší třídu viktoriánského období představoval sport velice ceněnou složku širší výchovy, a tato *muscular Christianity*¹³ cílila na výchovu disciplinovaných, zdravých a morálně založených občanů (Goldblatt 2006: 45).

Fotbal se po svém uvedení začal zprvu šířit v afrických přístavech. S rozvojem železniční sítě nutné pro získávání přírodního bohatství, pokračoval do vnitrozemí, kde se hrával zejména v důležitých železničních uzlech. Britové využívali fotbal k posilování týmového ducha a také byl nápomocný při učení původních obyvatel. Fotbal byl považován za základní pilíř pro formování pracovníků železnice a měl jim pomoci pochopit normy průmyslu (Alegi 2010a: 6; Pannenborg 2012: 23).

Způsob šíření fotbalu v Africe se lišil podle konkrétní koloniální moci, který kopíroval způsob správy kolonií. Zatímco Britové představili moderní sport subsaharské Africe na počátku kolonizace, Francouzi s Belgičany, Portugalci a Italy byli mnohem pomalejší. Důvodem bylo, že sportovní kultura v Británii byla mnohem vyvinutější než ve zbytku Evropy. Britští námořníci, vojáci, obchodníci a zaměstnanci vlády hráli fotbal nejenom pro svoje pobavení, ale také ho vnímali jako evropskou „civilizační misi“ v Africe (Alegi 2010a: 1). Stejně tak jako Francouzi tedy spojili fotbal se svojí *mission civilisatrice* (Alegi 2010a: 4, Onwumehili et al. 2014: 2–3).

Fotbal byl velmi oblíbený mezi koloniální armádou a policejními silami, stejně tak jako mezi úředníky. S postupem času vznikaly armádní a národní fotbalové turnaje v celé západní Africe (Else et al. 2017: 271). Pro šíření fotbalu v Africe byla koloniální armáda důležitá. Fotbal sloužil nejen jako fyzický trénink, ale také posiloval disciplínu, soutěživost, soudržnost a vytvářel přátelské vztahy mezi vojáky (Alegi 2010a: 7). Fotbal se pak stal i pro Afričany oblíbeným prostředkem trávení volného času. Díky němu dokázali budovat lokální kulturu bez kontroly koloniálních panovníků. Fotbal se pak vyvíjel vlastní africkou cestou, kdy sice hráli podle mezinárodních pravidel, ale do fotbalu byly inkorporovány africké prvky, jakými jsou magie, nové herní styly, rituály, čímž fotbal získal svoje charakteristické africké rysy (Alegi 2010a: 15).

---

¹³ Směr známý jako *muscular Christianity* hovoří o nutnosti podporovat fyzickou sílu a zdraví člověka, stejně tak jako prosazovat křesťanské ideály (The Free Dictionary 2019).

Stále narůstající počet vojáků v Jižní Africe během bojů proti státu Zuluů a Afrikánců (potomků Búrů) inspiroval založení první oficiální fotbalové organizace na africkém kontinentu. Fotbalové kluby *Pietermaritzburg County Football Club* a *Natal Wasps FC* byly vytvořeny kolem roku 1880 a fotbalová asociace *Natal Football Association* v roce 1892. Fotbalová soutěž pro bělochy *South African Football Association* (SAFA) byla založena v roce 1892 a v roce 1910 se stala prvním členem FIFA na africkém kontinentu. I přes původ svého vzniku byl fotbal považován za dělnický sport pro černochoy, zatímco ragby, kriket a další sporty jako tenis a golf asociovaly s identitou a mocí bílých (Goldblatt 2006: 470–471).

Zajímavostí je, že Evropané sice chtěli využít sport pro svoji „civilizační misi“, ale nepočítali s tím, že se fotbal stane novou příležitostí odboje pro místní obyvatele. Prostřednictvím fotbalu dokázali místní obyvatelé odolávat evropské nadvládě a protestovat proti nerovnostem ve společnosti. Ve starém městě ve Windhoeku vznikl tým *Tigers FC*. Byl to tým úředníků, který byl nucen změnit název, protože si ho kolonizátoři asociovali s lokálním hnutím odboje, a tak si tým jednoduše změnil jméno pomocí anagramu na *Rigets FC* (Alegi 2010a: 22). Afričané nadále využívali fotbal jako možnost pro vytváření svojí národní identity. Na stadionech zpívali protestní písně, používali symboly a různá gesta na protest proti kolonizátorům (Ncube 2014: 205). Dokonce i zakladatel moderních olympijských her a francouzský kolonizátor Baron Pierre de Coubertin vyjádřil znepokojení, že by sportovní triumf mohl podrobené národy povzbudit k rebelii proti kolonizátorům (Hawkey 2009: 31–32). I Britové se báli, že hra může podryt jejich autoritu (Pannenberg 2012: 26).

Na začátku 20. století s rychlým růstem afrických měst se měnil i život v těchto městech, a tak není překvapením, že nejstarší a neslavnější africké fotbalové kluby vznikaly v této době. Nejstarší fungující subsaharský klub vznikl v Akkře, nazývá se *Accra Hearts of Oak* (1911) (Goldblatt 2006: 471). Následovaly tuniský klub *Espérance of Tunis* (1919), v Dakaru *Jeanne d'Arc of Dakar* (1921), v Yaoundé kluby *Canon* (1930) a *Tonnerre Yaoundé* (1934), v Dar es Salaamu *Young African* a *Simba of Dar es Salaam* (30. léta 20. století), v Brazzaville *Diablos Noirs* a *Renaissance of Brazzaville* (30. léta 20. století), v Kinshase *AS Vita Kinshasa*, v Lubumbashi *TP Englebert Lubumbashi* (30. léta

20. století) a v Johannesburgu pak *Orlando Pirates Johannesburg* (1937) (Alegi 2010a: 19).

Dominantní role vládních sektorů při vzniku fotbalových klubů nebyla výjimečná. V Dar es Salaamu v roce 1942 vznikly týmy vládou řízené školy, pošty, železnice, policie, nemocnice a armádního oddílu *King's African Rifles*. Ty se staly hlavními soupeři pro týmy *Young Africans* a *Old Boys*¹⁴, které patří k nejpoblárnějším fotbalovým klubům v Tanzanii. Důlní společnosti také podporovaly vznik klubů mezi jejich zaměstnanci, a jelikož mezi sebou soutěžily, dokonce lidem daly práci jen proto, že byli dobří fotbalisté (Alegi 2010a: 21; Goldblatt 2006: 470). Kluby tak sloužily i jako nenákladný nástroj sociální kontroly pracovníků, kteří se sami rozdělili podle etnické příslušnosti (Alegi 2010a: 18–19).

V Akkře, jako v jednom z prvních afrických měst, oficiálně odstartovala fotbalová liga v roce 1922. Tam se v roce 1865 narodil pravděpodobně první černošský fotbalový profesionál Arthur Wharton. V roce 1886 se stal Arthur nejrychlejším mužem v Británii, ale překvapivě ve svém prvním anglickém fotbalovém klubu *Darlington FC* zastával post gólmana. Dále hrál za *Rotherham FC* a *Sheffield United*. Zajímavostí je, že jeho matka, Annie Florence Egyriba, byla spřízněna s fantskou královskou rodinou (BBC 2014; Hawkey 2009: 35).

Fotbalové ligy v subsaharské Africe vznikaly dále. Fotbalová liga v Lagosu začala v roce 1930. O rok dříve se zformovala *District Amateur Football Association*. Ve východní Africe, v Dar es Salaamu, vznikla mezi lety 1928–1929 a na sousedním Zanzibaru v roce 1926. V Jižní Africe pak v roce 1917. Segregovaný fotbal byl také normou v Zambii, kde vznikla fotbalová asociace v roce 1929, samozřejmě bez Afričanů. Ti si založili svoji vlastní asociaci během 30. let 20. století. V roce 1926 uspořádala Keňa a Uganda fotbalový turnaj *William Gossage Cup*, kde je možné pozorovat první sponzoring sportovní události, když trofej do turnaje věnovala manufaktura na výrobu mýdla (Alegi 2010a: 24–26).

---

¹⁴ Později známý jako Sunderland a Simba (Alegi 2010a: 21).

Bývalý fotbalista Conrad Stuurman, který vyrůstal v Kapském městě, vzpomíná na své fotbalové začátky takto: „Hráli jsme v úzkých ulicích, a když jsme chtěli někoho přehrát, přihráli jsme míč na druhou stranu, kdy jsme ho hned dostali zpátky. Tak jsme vlastně přišli na narážku (*wall pass*). Vůbec jsem nevěděl, že se taková přihrávka nějak jmenuje.“ (Alegi 2010a: 32; Armstrong et al. 2004: 123).

1.2 Období dekolonizace

Na sklonku druhé světové války byl fotbal organizovaný do klubů a soutěže byly politicky, sociálně a kulturně afrikanizovány. Na mezinárodní scéně to byl Egypt, který se v roce 1923 stal první africkou zemí přijatou FIFA a v roce 1934 to byl jediný reprezentant Afriky na MS v Itálii. Popularita fotbalu rostla nejen v přístavech a důležitých železničních uzlech, ale také na venkově, kde i mladí pastevci ve svém volném čase kopali do tenisového míčku, aby se naučili přihrávat, žonglovat a kontrolovat míč. Tímto vývojem se stal vztah mezi politikou a fotbalem velice blízký. Ve 40. a 50. letech 20. století zesilovaly antikoloniální nálady a africká nacionalistická hnutí upevnila vztahy s populárními fotbalovými týmy. Fotbal tak vytvořil křehký smysl pro národ. (Alegi 2010a: 34–36).

V roce 1957, kdy byl nacionalismus v mnoha zemích na vrcholu, vznikl africký fotbalový svaz *Confederation of African Football* (CAF). Motivů ke vzniku asociace nebyly moc odlišné od motivů k zisku národní nezávislosti. Zatímco boj za nezávislost ve státech způsobil útlak kolonizátorů, u CAF to byl pocit nespravedlnosti ze strany Mezinárodní federace fotbalových asociací¹⁵ (Onwumechili et al. 2014: 207). V době založení CAF, existovaly v Africe pouze čtyři národní fotbalové asociace (Egypt, Súdán, Jižní Afrika a Etiopie) (Armstrong et al. 2004: 9; Darby 2008: 260). Se založením CAF začala nová éra fotbalu v Africe. Ve stejném roce získala nezávislost Ghana. S tím rostla i síla panafrického hnutí a nacionalismu v dalších afrických zemích. V 60. letech 20. století bylo členy FIFA více než 30 afrických států a po tlaku ze strany CAF

---

¹⁵ V organizaci, ve které měla v té době logicky nejsilnější hlas Evropa.

vzrostl i počet účastníků MS ve fotbale, a tím pádem i počet afrických míst na šampionátu (Alegi 2010a: 54). V roce 1957 se při příležitosti vzniku CAF v Chartúmu také konal první mezinárodní turnaj na africkém kontinentu, Africký pohár národů, který ovládl Egypt (Alegi 2010a: 65).

Vlastní vývoj zažívala Jižní Afrika, která byla kvůli apartheidu v roce 1961 vyřazena z FIFA a od světového fotbalu byla izolována až do roku 1992 (Alegi 2010a: 50). V JAR, Nigérii a Alžírsku se fotbal odrážel s politickými implikacemi lokálně i mezinárodně. Ve všech třech případech růst měst, přístup k západnímu vzdělání, zpravodajství médií a vášně pro hru mezi africkými nacionalisty zpevnily vztah fotbalu a politiky. Fotbal pomohl zrychlit a legitimizovat aktivity antikoloniálních hnutí (Alegi 2010a: 53). Jako příklad lze využít Nigérii a Nnamdí Azikiweho, který sehrál důležitou roli spojující sport a politiku. Jako mnoho lídrů protiimperialistických hnutí chytrě využil sport a jeho hodnoty proti Západu (Alegi 2010a: 37).

Jako část politických projektů začaly africké vlády stavět velké fotbalové stadiony s kapacitou větší než 20 000 diváků. Tyto stadiony se staly sanktuária nezávislosti, posvátnosti národa a národní hrdosti (Alegi 2010a: 55). Fotbal zakořenil v africké kultuře, a tak se fotbalové zápasy hrály v rámci oslav zisku nezávislosti. Vlády pojmenovaly stadiony symbolikou tohoto boje: *Independence Stadium* v Akkře a Lusace; *5 July Stadium* v Alžírsku a *28th September Stadium* v Konakry; *Stadium of Revolution* v Brazzaville a *National Stadium* v Lagosu, Nairobi a Dar es Salaamu. V Abidžanu a Addis Abebě byly stadiony pojmenovány podle hlavy státu: *Stade Félix Houphouët-Boigny* a *Haile Selassie Stadium*. Zisk nezávislosti a stavba národních stadionů podpořila vznik národních fotbalových lig v afrických státech. Tomu přispěla i média, v této době zejména rádio, které dokázalo i mnoha negramotným obyvatelům předat informace o fotbalových zápasech, a tím tento sport rozšířit i do venkovských oblastí (Alegi 2010a: 54–56).

V roce 1964 CAF odstartovalo novou soutěž *African Cup of Champions Clubs* vytvořenou podle evropského originálu *Poháru mistrů evropských zemí* (v současnosti *Liga mistrů*). Nově vzniklé soutěže poskytly africkým politickým lídrům další možnost pro publicitu a zviditelnění se ve spojení se slavným

fotbalovým klubem. Bylo běžné, že afričtí lídři odměňovali hráče za vítězství velkými dary (Alegi 2010a: 70). V roce 1970 se začal vyhlašovat *Africký fotbalista roku*. Zpočátku byla tato cena vyhlašována francouzským magazínem *France Football*, ale od roku 1992 cenu předává CAF. Prvním hráčem, který tuto cenu získal, byl Salif Keita, který hrával za francouzský celek Saint-Étienne (Hawkey 2009: 12).

1.3 Od vzniku nezávislých států po současnost

CAF si nakonec prosadila místa na MS a v roce 1970 v Mexiku hrál téměř po čtyřech desetiletích zase africký tým. Maroko sice bojovalo statečně, ale nakonec ze skupiny nepostoupilo (Alegi 2010a: 76).

O čtyři roky později debutoval na MS historicky první zástupce subsaharské Afriky, Zaire. Svými výkony však Africe nevytvořil úplně nejlepší fotbalovou vizitku. Zaire prohrál všechny tři zápasy s hroznou bilancí 0:14 (Hawkey 2009: 85). Na první gólový zásah na MS si tak musely subsaharské státy ještě počkat.

Na MS 1978 v Argentině Tunisko jako první africký tým vyhrálo zápas v základní skupině, když porazilo Mexiko 3:1. K postupu hráči Tuniska potřebovali vyhrát v posledním zápase skupiny nad Západním Německem, to se jim ale nepodařilo, a po na šampionátu skončili.

Na MS 1982 ve Španělsku se počet účastníků turnaje rozrostl na 24 a počet afrických účastníků se hned zdvojnásobil na dva zástupce. Na šampionát se dostali dva afričtí nováčci, Alžírsko a Kamerun (Hawkey 2009: 127–129). Kamerun jel po třech remízách ve skupině domů relativně spokojený (Hawkey 2009: 144–146). Stejně tak Alžírsko, které porazilo Západní Německo i Chile, ale po prohře s Rakouskem taktéž muselo opustit turnaj (FIFA 2019).

Na MS 1986 v Mexiku udělali první průlom afrického fotbalu do světa Maročané, kteří postoupili jako první africký tým ze skupiny po bezbrankových remízách s Anglií, Polskem a výhře nad Portugalskem 3:1. V osmifinále ale byli

vyřazení Západním Německem po prohře 0:1 (Hawkey 2009: 141). Alžírsko skončilo s jediným bodem poslední ve skupině (FIFA 2019).

V roce 1990 zažil v Itálii africký fotbal premiéru, kdy se Kamerun jako první africký celek dostal až do čtvrtfinále MS. Tým dirigoval zejména útočník Roger Milla, kterému bylo v době šampionátu 38 let (Hawkey 2009: 144–146).

V USA v roce 1994 měla Afrika na světovém šampionátu již tři zástupce. Premiérově Nigérii a poté již týmy se zkušenostmi z MS Kamerun a Maroko. Tyto týmy však propadly a skončily hned ve skupině. Za Kamerun se ale ještě více proslavil výše zmíněný Roger Milla, který se stal nejstarším střelcem Mistrovství světa v historii, kdy mu bylo v době konání šampionátu 42 let. Ve velmi dobrém světle se na turnaji předvedla Nigérie, která svoji skupinu vyhrála, ale vypadla v osmifinále s Itálií po prohře 1:2 (FIFA 2019).

Když se MS ve fotbale v roce 1998 rozrostlo na 32 účastníků, Afrika měla garantováno již pět míst. Tento rozvoj fotbalu v Africe přinášel i druhou stránku – nejlepší hráči začali odcházet do Evropy, kde dostali mnohem lépe zapláceno, a tím se začal vývoj fotbalu v Africe měnit (Alegi 2010a: 77). Ve Francii startovala premiérově Jihoafrická republika. Dalšími zástupci afrického kontinentu byly Nigérie, Maroko, Kamerun a Tunisko. Jediná Nigérie se dostala ze skupiny, ale v osmifinále byla jasně vyřazena Dánskem po výsledku 1:4 (FIFA 2019). Svě domáci MS tak vyhrála Francie, což bylo zčásti chápáno jako vítězství multikulturalismu. V týmu Francie byli původem afričtí hráči jak ze subsaharské, tak severní Afriky. Největší hvězda Francie byl fotbalista alžírského původu Zinédine Zidane, který ve finále vstřelil dva góly, a odstartoval tak vlnu radosti. Toto vítězství bylo považováno imigranty z Afriky jako vzkaz francouzskému krajně pravicovému politikovi Jen-Marie Le Penovi a jeho politické straně. Po Champs-Élysées ten finálový večer znělo: „Zidane for President!“ (Hawkey 2009: 239).

Mimo MS se africké fotbalové týmy předvedly v dobrém světě především na letních olympijských hrách, kde měly garantována tři místa z celkových šestnácti účastníků turnaje. V roce 1996 v Atlantě vyhrál LOH tým Nigérie a o čtyři roky později v Sydney je vystřídal další africký tým, tentokrát Kamerun (FIFA 2019).

Novou příležitostí se pro Afriku staly mládežnické turnaje, které měly pomoci rozvoji fotbalu v chudých státech i za pomoci sponzorů¹⁶. Africké státy byly v mládežnických turnajích velice úspěšné (Alegi 2010a: 76). Největším africkým úspěchem v těchto kategoriích je prozatím vítězství Ghany na MS hráčů do 20 let v roce 2009, které se konalo v Egyptě (FIFA 2019).

Na MS 2002 v Jižní Koreji a Japonsku se podruhé v historii předvedlo rovnou pět afrických států. Poprvé to byl Senegal, který doplnily JAR, Nigérie, Kamerun a Tunisko. Největšího úspěchu na tomto MS dosáhl Senegal, který nejen že vypadl až ve čtvrtfinále s Tureckem po prodloužení, ale ve svém prvním zápase dokázal porazit úřadujícího světového šampiona Francii v poměru 1:0 (FIFA 2019).

Už o pořadatelství MS 2006 se ucházela JAR, jejímž soupeřem bylo Německo. Volba pořadatele MS je komplexní záležitostí – volí ho 24 členů exekutivní komise, ale ti všichni podléhají nátlaku politiků a fotbalovým asociacím či federacím, které jim dávají doporučení. Prezident FIFA Sepp Blatter trval na zvolení JAR, ale po zvolení Německa Blatter řekl, že se MS bude v JAR konat v roce 2010, i když konkurenti JAR byly rovněž africké státy Maroko, Egypt a Libye (Bloomfield 2010: 276–277).

Nelson Mandela měl příležitost projevu na plénu FIFA před samotnou volbou pořadatele MS 2010. Ve svém projevu reflektoval svůj život prožitý ve vězení na Robben Island. Ostrov se nachází sedm mil od pobřeží Kapského města a nacházelo se zde vězení pro politické vězně. Tento komplex měl mezi budovami fotbalové hřiště s rezavými „brankami“, ale pro vězně toto hřiště znamenalo vše. Proto také v roce 1965 založili svoji vlastní fotbalovou asociaci *Makana F.A.* Asociace organizovala fotbalovou ligu, která se hrála každou sobotu. Mezi hráči byl i bývalý prezident JAR Jacob Zuma, který hrál rázného středopolaře. Nelson Mandela sice nehrával, ale rád se na zápasy díval. Avšak když strážci zjistili, jak moc ho baví fotbal sledovat, postavili mezi jeho oknem a hřištěm zeď (Bloomfield 2010: 267–268). V kontextu této zkušenosti Nelson Mandela řekl: „Na Robben Island byl fotbal pro vězně jedinou radostí.“ (Hawkey 2009: 3).

---

¹⁶ Firmy Adidas a Coca-Cola (Alegi 2010a: 76).

MS v roce 2006 se však konalo v Německu, kde africký kontinent reprezentovali hned čtyři nováčci: Angola, Ghana, Pobřeží Slonoviny a Togo. Tuto čtveřici doplnilo Tunisko. Ze skupiny dokázala postoupit pouze Ghana, která po prohře s Itálií porazila svými prvními góly na světovém šampionátu Českou republiku a poté USA. V osmifinále ale drtivě prohrála s Brazílií (FIFA 2019).

Po zvolení JAR pořadatelem MS 2010 propuklo v subsaharské Africe nadšení. „Cítím se jako patnáctiletý chlapec.“, radoval se Mandela po volbě. „Sport má sílu lidi inspirovat a spojovat. V Africe se fotbal těší obrovské popularitě a má svoje mimořádné místo v srdcích Afričanů. Proto je tak důležité, že se MS bude poprvé konat na africkém kontinentu,“ dodal (FIFA 2016). Sepp Blatter tyto slova potvrdil: „Je to africké právo. Je to celosvětová hra.“ (Hawkey 2009: 4).

Rok před konáním MS se v pořadatelském státě tradičně konal *Konfederační pohár*, který má za úkol prověřit fungování infrastruktury a schopnost organizace fotbalového turnaje. V JAR byl ale mnohem více očekáván výkon národní reprezentace. Od roku 1998 totiž národní tým zaznamenal pokles výkonnosti. Ve skupině poháru JAR remizovala s Irákem, vyhrála 2:0 nad Novým Zélandem a prohrála se Španělskem. Přesto postoupila do semifinále, kde narazila na Brazílii. Po těsné prohře 0:1 se utkala v souboji o třetí místo znovu se Španělskem, se kterým prohrála až po boji 2:3 v prodloužení (Bloomefield 2010: 281–283; The Guardian 2009). JAR si sobě a příznivcům dokázala, že dokáže hrát i proti silným týmům, a tak před startem MS panovalo značné očekávání.

Na MS 2010 v JAR startovalo díky garantovanému místu pro pořadatelskou zemi dokonce šest afrických týmů (Alegi 2010a: 77). Očekávání Afričanů však nebyla naplněna, protože JAR vypadla hned ve skupině, což se národnímu týmu pořadatelské země stalo poprvé v historii (The Guardian 2009). Vypadly i další africké týmy: Alžírsko, Kamerun, Nigérie a Pobřeží Slonoviny. Oči afrických fanoušků se tak začaly upírat na poslední naději, kterou byla silná Ghana, která prošla do čtvrtfinále přes USA. Tam prohrála až po penaltách

s Uruguayí. Na turnaji ale zanechala z afrických týmů nejlepší dojem a jihoafričtí fanoušci ji přejmenovali na „BaGhana, BaGhana¹⁷“ (Pannenberg 2012: 22).

Šampionát se sice po herní stránce africkým národním týmům nepodařil¹⁸, avšak katastrofické prognózy pořadatelství MS v Africe se nenaplnily. Tento šampionát se stal třetím nejnavštěvovanějším v historii, hned po MS v USA v roce 1994 a MS v Německu v roce 2006 (Kolář 2010: 21).

Pro africký šampionát se staly charakteristické vuvuzely, které začal nenávidět celý svět. Televizní diváci v České republice si dokonce kritikou zvuku této africké trumpety vydupali speciální zvukový filtr, který měl tento rušivý element z televizního zvuku odstranit (ČT 2010). MS proběhlo v klidu, bez žádných skandálů. Na druhou stranu, kdo si vzpomene na něco jiného než na v Africe populární vuvuzely? První mistrovství světa ve fotbale na africkém kontinentu nezklamalo, ale také neuchvátilo.

Od MS v JAR již uplynulo devět let a v jaké kondici se v současnosti nachází fotbal v subsaharské Africe? Byl světový šampionát tím impulsem, který fotbal na tomto kontinentu potřeboval? Bohužel tomu tak není. Výsledky afrických národních týmů se na mezinárodní scéně nelepší, což dokumentuje MS v Brazílii v roce 2014 a v Rusku v roce 2018. Nejen, že nelze pozorovat výsledkový progres, ale ani herně se africké týmy nezlepšují. V Brazílii sice postoupily ze skupiny hned dva africké celky, Alžírsko a Nigérie, ale v osmifinále byly vyřazeny. Ghana, Kamerun a Pobřeží Slonoviny vyloženě selhaly (FIFA 2019).

Úpadek afrického fotbalu potvrdil i světový šampionát v roce 2018 v Rusku. Ani jednomu africkému týmu se nepodařilo postoupit ze skupiny, kdy subsaharskou Afriku reprezentovaly pouze Nigérie a Senegal, čímž se potvrzuje buď vzrůstající kvalita celků ze severní Afriky, či stále nižší úroveň subsaharského fotbalu (FIFA 2019).

---

¹⁷ Podle přezdívky národního týmu JAR „Bafana, Bafana“, což v překladu znamená „chlapič“ či „do toho chlapič“.

¹⁸ Možná kromě Ghany, která mohla být spokojená, ale úspěch v podobě postupu do semifinále byl velice blízko.

Proč se fotbal v subsaharské Africe nemění k lepšímu? Jaké mohou být faktory jeho ne zrovna úspěšného rozvoje? Můžou za tyto neúspěchy africká specifika? Na tyto otázky hledá odpovědi další kapitola, která nabízí průvodce sférami fotbalu v subsaharské Africe.

2. Sféry fotbalu v subsaharské Africe

Fotbal s sebou nese specifika, která lze pozorovat v celém světě. I přes to má fotbal v Africe zvláštní vlastnosti, které nelze nalézt nikde jinde. Ke zkoumání vlivu fotbalu na další sféry života je nutné reflektovat veškeré vlivy, které fotbal přináší, a právě těm se věnuje tato kapitola. Ta na konkrétních příkladech přibližuje prostředí afrického fotbalu.

Tato kapitola je pro větší přehlednost rozdělena do několika částí, kdy by každá z nich mohla vystačit minimálně na samostatný článek. Vzhledem k charakteru práce ale rozvíjí konotace zohledňující pouze tematiku tohoto textu. Na tomto místě je potřeba vyzdvihnout nejtypičtější znak fotbalu v Africe, kterým je role magie. Tato část je v této práci z výše zmíněných důvodů probírána pouze okrajově, ale zasloužila by si vlastní publikaci, která by byla bezesporu více než zajímavá.

2.1 Fotbal a politika

Stejně jako ostatní oblasti života, fotbal s sebou nese potenciál jak dobrého, tak zlého. Záleží jen na tom, co lidé z těchto sfér dokážou vytvořit (Morris 1981: 316). Nové africké státy našly ve fotbale sport, který je opravdu dokáže sjednotit a mobilizovat. V dobách kolonizace byl fotbal využíván jako užitečný spojenc (Hawkey 2009: 71), a tak členové vládních stran rádi využívali světově nejpopulárnější sport ve svůj prospěch a k zisku politických bodů. Jako příklad poslouží výpověď levého obránce reprezentace Jižního Súdánu. Friday Zico říká: „Devadesát procent afrických lídrů přijde k mužstvu před důležitým zápasem a přednese svou řeč. I k nám chodili, aby nás povzbudili a motivovali. Připomněli nám, že hrajeme za svou zemi, za náš lid, a proto musíme hrát srdcem.“ (Vráblík 2017: 117).

Armstrong tvrdí, že fotbal přináší mír trvající 90 minut, ale samotná hra nedokáže změnit vztahy mezi státy nebo situaci ve státu (Pannenberg 2010: 28). Příklad George Weaha¹⁹ ale hovoří jinak. I přes to, že nikdy v ruce nedržel pistoli a nikdy nikoho nezabil, udělal toho pro svou zemi mnohem více než desítky tisíc bojovníků. Stačilo mu k tomu „jen“ běhat a kopat do míče (Armstrong et al. 2004: 207).

Na druhou stranu fotbal nepřináší pouze mír, přináší také hodně násilí (Pannenberg 2010: 29), a to nejen mezi fanoušky na stadionech a ulicích. Novinář a spisovatel Simon Kuper ve své uznávané knize *Football Against the Enemy* píše, že fotbal odstartoval i válku mezi Salvadorem a Hondurasem v roce 1969 (Vráblík 2017: 117).

Fotbal je velmi spjatý s etnicitou a společenskými spory. Příkladem náboženského sporu jsou kluby ze skotského města Glasgow *Celtic FC* a *Rangers FC*. Španělské kluby *Athletic Bilbao* a *FC Barcelona* zase představují platformu pro secesi Katalánska (Alegi 2010a: 64). Stejně tak generál Franco využíval fotbalový klub Real Madrid k šíření jeho ideologie (Ncube 2014: 204). Fotbal v Africe se od tohoto globálního fenoménu příliš neliší (Alegi 2010a: 64).

Koresponduje to i s výpovědí bývalého německého trenéra Kamerunu Petera Schnittgerta, který pronesl: „Byl na mě nepřímý politický tlak, abych změnil tým ve prospěch jedné etnické menšiny. Bojím se, že tato zkušenost s politickým zasahováním do sestavy týmu je typicky africká, ale sestavu jsem nechal takovou, jakou jsem chtěl.“ (Hawkey 2009: 152).

Politické zásahy do fotbalu jsou v Africe běžné. Národní vlády rozhodují i o tom, kdo bude trénovat národní tým, organizují vládní turnaje a mnoho dalších aktivit spojených s fotbalem (Chiwesche 2014: 30). Politici samozřejmě z pořádání mezinárodních fotbalových turnajů profitují a jsou připraveni utratit peníze za moderní stadiony, které jsou ve většině případů postaveny čínskými

---

¹⁹ George Weah byl v roce 1995 vyhlášen nejlepším fotbalovým hráčem na světě a v současnosti (2019) je prezidentem Libérie. Jako dítě vyrůstal ve slumu v hlavním městě Monrovií. Poté, co se v jednadvaceti letech přestěhoval do Evropy, hrál za několik významných fotbalových klubů. O post prezidenta se ucházel již v roce 2005, ale ve druhém kole neuspěl (Okyere 2018).

firmami, výměnou za povolení k rybolovu nebo další obchodní kontrakty (Pannenberg 2010: 19–20).

Právě první prezidenti po zisku nezávislosti, kterými se zpravidla stali bojovníci za nezávislost státu, za sebou toužili zanechat stopy a fotbal byl k tomu vhodný nástroj (Hawkey 2009: 74; Pannenberg 2012: 16). K podpoře vlastních osob skrze fotbal mají mnoho možností. Pomáhají jim k tomu davy lidí, které jsou potenciální politickou příležitostí a při sledování fotbalu se davy tvoří (Hawkey 2009: 73).

Představitelé státu podle sebe pojmenovávají fotbalové stadiony nebo navštěvují fotbalové turnaje (Pannenberg 2012: 4). Mnoho stadionů neslo jména prezidentů nebo symbolická jména týkající se zisku nezávislosti (Pannenberg 2012: 34). Fotbalové stadiony neslouží pouze pro pořádání sportovních akcí (zejména fotbalových zápasů), ale v Africe jsou důležité zejména pro konání volebních kampaní a oslav národních svátků (Ncube 2014: 213). V Africe je politizace a symbolismus fotbalu velice důležitý a je lemován silnými hnutími za nezávislost a panafricanismus (Darby 2008: 262). Fotbal by tedy neměl být vnímán pouze jako forma rekreace a trávení volného času, ale jako zápas o politickou moc (Ncube 2014: 216), pro který je nutný charakter stejně tak jako pro vyhrávání zápasů (Ncube 2014: 209).

Fotbal mobilizuje lokální či národní identitu. Národní cítění bylo formováno zejména v zápasech proti kolonizátorům. Fotbal také mobilizoval panafrické hnutí. Když v současnosti hraje africký tým proti bývalým kolonizátorům, celá Afrika fandí africkému celku. Funguje to i na úrovni FIFA, kdy velmi často africké státy hlasují v bloku, a tím mají ve FIFA obrovskou výhodu (Vidacs 2011: 34). Síla afrického fotbalu spočívá v obyčejných lidech, kteří fotbalem tráví většinu volného času. Právě zápasy organizované nadšenci přispívají k vývoji talentů, protože zde téměř neexistuje systém vychovávání mladých fotbalistů (Armstrong et al. 2004: 14). Fotbal je zábava desítky milionů Afričanů. Ve většině států je to nejpopulárnější sport a posiluje v lidech energii a entuziasmus (Vidacs 2011: 33).

Možná i proto CAF záměrně pořádá Africký pohár národů na nejchudších a zničených územích, aby demonstroval, že fotbal nezná hranic, a že může přispět

k rozvoji problémových regionů. Tím ale vystavují nebezpečí samotné účastníky turnajů, jako se to stalo před africkým šampionátem v Angole, kde se odehrál útok na autobus národního týmu Toga, který v roce 2010 cestoval na Africký pohár národů do Angoly. Autobus byl napaden u angolské exlávy, u Cabindy. K útoku se přihlásila separatistická organizace *Movement for the Freedom of Cabinda* (FLEC), která bojuje za nezávislost na přírodní zdroje velice bohaté Cabindy. Útok si vyžádal dvě oběti, kterými byli řidič autobus a člen realizačního týmu (Hawkey 2009: 291–292).

Dalším problémem je nedostatek financí, protože sponzoři do fotbalu nedávají takové prostředky, aby byl africký fotbal soběstačný. Bývalý předseda zambijské fotbalové asociace Miachel Citi popisuje situaci takto: „V africkém fotbale nikdy nenastane situace, kdy by byla činnost vlády v této oblasti nadbytečná. Mimo jiné, fotbal je věcí národní hrdosti, a když je národní hrdost v sázce, účast vlády na fotbale je nutná (Alegi 2010a: 126).

Politika funguje i na mezinárodní úrovni fotbalových organizací. Vyloučenou JAR znovu přijala FIFA díky úsilí předchůdce Joao Havelenge v roce 1992 (Korr 2008: 9), i když se xenofobie v JAR nadále vyskytovala i po konci apartheidu. To dokládá výpověď zimbabwského útočníka jihoafrického týmu *Orlando Pirates* řekl: „Když vstřelíme gól, jsme hrdinové, ale v ulicích jsme pro místní obyvatele nepřátelé. Přestože jsem tady legálně, jsem vystrašený a bojím se jít navštívit své kamarády. Tyto záležitosti ovlivňují nejen mě, ale také moje spoluhráče.“ (Desai et al. 2010: 161).

Mezinárodní federace fotbalových asociací se snaží pomoci Africe i v zlepšování politiky zdravotnictví, kdy v roce 2007 ve spolupráci se svým nezávislým orgánem sjednocující experty fotbalového lékařství, s *Medical Assessment and Research Centre* (F-MARC), přenesla přínos fotbalu i pro důležité zdravotnické vzdělávání a prevenci. Tento program měl být dědictvím MS 2010 v JAR a obsahoval jedenáct 90 minutových shromáždění (45 minut fotbalu a 45 minut vzdělávání). Každé shromáždění mělo vlastní téma, jak fotbalové, tak zdravotnické (Fuller 2014: 105–106). V případě viru HIV je ale situace mnohem složitější. Vlivem této nemoci se nemohlo mnoho fotbalových

talentů rozvinout a nastartovat tak svoji fotbalovou kariéru²⁰. AIDS sužuje celkovou kvalitu mladé populace, a tak se zdravotní programy snaží pomocí fotbalu zacílit i na tuto problematiku (Armstrong et al. 2004: 12–13).

2.2 Fotbal, korupce a fotbalové tragédie

Korupce²¹ je synonymem afrického fotbalu. Většina afrických států má nejen problémy s korupcí, ale i se samotnou administrativou. Korupce dusí rozvoj sportu a projevuje se to zejména na bídne infrastrukturu nutné k rozvoji mladých fotbalistů. Korupce je uvnitř afrických systémů institucionalizována a stejně tak tomu je ve fotbalových strukturách.

Korupce je ve fotbale tak běžná, že kamerunský gólman Joseph-Antoine Bell prohlásil, že 90 ze 100 dolarů ve fotbale zmizí do soukromých kapes (Pannenberg 2010: 15). Mezi ty „obdarované“ patří i rozhodčí, kteří dostávají peníze navíc, aby pomáhali klubům, které jim zaplatily. Takto to chodí i mezi kluby. Ale pokud je zápas nahráván, je složitější podvádět. Když se týmy dohodnou na remíze 0:0, tak to bude 0:0. To vyžaduje i trochu hereckého talentu, aby zápas nevypadal až moc podezřele. I když je výsledek dohodnutý na jiné skóre, stejně se musí najít hráč, který dostane míč do sítě (Bloomefield 2010: 157–158).

Do afrického fotbalu teče mnoho peněz od těžařských a zemědělských firem, dále od různých výrobců alkoholických i nealkoholických nápojů, sportovního oblečení (Adidas, PUMA) a od televizních společností. Dále pak od dalších sponzorů a od FIFA. Většina z těchto peněz je určena na rozvoj fotbalové infrastruktury, ale v Africe míří do velkých stadionů, což vede k nedostatečnému vybavení pro rozvoj fotbalu na venkově (Pannenberg 2010: 20). Fotbal tak může

---

²⁰ Například hráči jako: Size Motaung (JAR), Rogers Lupiaya, Pearson Mwanza a Gibby Mbasale (Zambie), Frank Sinalo, Clifton Msiya a Holman Malunga (Malawi) (Armstrong et al. 2004: 12–13).

²¹ Korupce má v Africe mnoho názvů: „little something“, „gift“, „motivation“, „envelope“, „dash“. Většinou je to spojení s „jedením (eating)“. V Nigérii je to „sharing the national cake“ (Pannenberg 2010: 14).

být lukrativní zejména pro zkušené fotbalové úředníky, kteří mají přístup k fondům FIFA. Na mládež pak už nezbyvá dostatek peněz (Chiwesche 2014: 27–29).

FIFA je částí problému korupce v Africe a s tolika důkazy o krádežích z fondů je překvapující, že nepodnikla větší kroky k vyřešení tohoto stavu (Chiwesche 2014: 33). Politika FIFA si však zakládá na nezasahování do státních záležitostí a záležitostí národních federací, a pak tedy nemá kontrolu nad rozdělenými finančními prostředky (Chiwesche 2014: 30). Navíc jsou africké vlády největšími sponzory národních týmů, protože politici dobře vědí o důležitosti kontroly tohoto politického zdroje. Národní fotbalové týmy jsou symbolem budování národa, patriotismu a hrdosti (Chiwesche 2014: 31).

Lokální africké ligy jsou řízeny neprofesionálně, kromě několika států (ze subsaharské Afriky především JAR) existují i obvinění z ovlivňování zápasů. Politický přesah do fotbalu akorát vytváří sociální konstrukt, ale fotbal se nevyvíjí (Chiwesche 2014: 27). Obecné pravidlo je takové, že nelze vyhrát venkovní zápas. Hraje se o hrdost a politickou moc a prohrát domácí zápas není možnost. Toto „pravidlo“ platí jak pro zápasy nejvyšších lig, tak pro ty na vesnicích (Pannenberg 2010: 22). Ovlivňování zápasů se stalo nejefektivnější cestou k vyhrávání zápasů. I když v tom Afrika není výjimka, je potřeba korupci v zájmu rozvoje fotbalu a fair play vymýtit (Pannenberg 2012: 10).

Špatná infrastruktura způsobená korupcí nepřispívá k rozvoji fotbalu a je i životu nebezpečná. Nejjasnějším příkladem je pád letadla se zambijským národním týmem. Technický stav stadionů je také špatný. Stadiony nejsou bezpečné a v davech tam umírá mnoho fanoušků (Armstrong et al. 2004: 13; Chiwesche 2014: 32).

Fotbalové a politické autority některé nehody na stadionech přehlížejí a jiné zase definují jako „pohromu“, ze které by se měly vyvodit vládní a ekonomické změny. Nehoda letadla se zambijským národním týmem se může zdát nevýznamná oproti šíření AIDS v zemi, avšak obyvatelé, média a další subjekty definovali tuto událost jako „pohromu“ a „tragédii“, což dokazuje, jak je interpretace události závislá na širších sociálních procesech (Darby et al. 2005: 2–4).

Nejhorší africká fotbalová tragédie se ale udála 9. května v roce 2001, kdy až moc horlivá policie začala vystřelovat kanystry slzného plynu na tribuny. Stalo se to při zápase mezi *Accra Hearts of Oak* a *Asante Kotoko*, kdy zemřelo 130 lidí (Darby et al. 2005: 127; Goldblatt 2006: 852–853).

Bobby Charlton, bývalý anglický reprezentant, který byl součástí několika rozvojových projektů ve „třetím světě“, řekl: „Jediný problém afrického fotbalu jsou peníze. Jen peníze. Je to zkáza Afričanů, protože jich nemají dostatek, a kvůli tomu jejich nejlepší hráči opouští domov a chtějí hrát v Evropě. Na vrcholu toho všeho nemají národní fotbalové týmy dostatek peněz, aby si mohly dovolit odcestovat na zápasy, které by rády odehrály.“ (Darby et al. 2005: 128). V kontextu výše zmíněného nutí nedostatek peněz, korupce a špatná infrastruktura nejlepší africké hráče k odchodu.

2.3 Fotbal a migrace

Nejen nedostatek profesionálních fotbalových lig v Africe nutil africké hráče k odchodu do Evropy. Z hrstky subsaharských hráčů v roce 1955 jich hned v roce 1960 hrálo v Evropě více než čtyřicet (Alegi 2010a: 82).

Koloniální kapitalismus tedy fungoval i ve fotbale, kdy byli ti nejtalentovanější afričtí hráči prodáni na evropský trh, kde hráli za evropské kluby (Alegi 2010a: 79). První africký fotbalový talent, který opravdu dobyl celý svět, se jmenuje Eusebio da Silva Ferreira, přezdívaný též „Černá perla z Mozambiku“. Narodil se v Mozambiku a v roce 1960 si ho vyhlídl trenér Benfici Lisabon, kde hrál až do roku 1975. Za klub vstřelil v 301 zápasech 315 gólů. Od roku 1961 hrával i za portugalskou reprezentaci, se kterou získal bronz ze světového šampionátu v roce 1966 (Alegi 2010a: 88).

Od 80. let 20. století stále více a více afrických fotbalistů odcházelo do Evropy, ale většinou to bylo ve prospěch evropských manažerů. Afričtí hráči odcházeli zejména kvůli špatným platovým podmínkám, protože africké národní ligy byly velice podfinancované (Saussez 2002: 16). V roce 1981 FIFA zavedla pravidlo, že fotbalové kluby musí pouštět hráče plnit mezinárodní povinnosti za

národní tým (Alegi 2010a: 93), což jen podpořilo africké hráče k odchodu. Mohli totiž reprezentovat svůj stát i přes to, že hráli v zahraničních ligách. Nebyli tedy vázáni zůstat v horších podmínkách domácích fotbalových soutěží výměnou za dres národního týmu.

Počet Afričanů migrujících za fotbalovou kariérou do Evropy strmě vzrostl v 90. letech 20. století, také díky úspěchům mladistvého ghanského fotbalu. Na to reagovala v roce 2001 FIFA, která zavedlo pravidlo o uzavírání smluv s mladými hráči (Darby et al. 2010: 125–126). *Muscle drain* v podobě odchodu tisíců fotbalových hráčů do světa někteří odborníci popisují jako neokolonialismus. Na druhou stranu může rodina či vesnice profitovat z hráčovy kariéry (Pannenberg 2010: 24). Existuje zde ale velké riziko, že se hráčova kariéra nevydaří.

Nevydařené kariéry ilustrují dva příběhy mladých ghanských fotbalových talentů. Ayi Nii Aryee byl naivní a nevzdělaný mladý hráč, který uvěřil tomu, že ho chce angažovat singapurský tým za 1000 dolarů měsíčně. Skutečně to ale bylo 100 dolarů, což hráč odmítl a vydal se za přítelem do Filipín. V Manile na letišti se však ocitl na několik měsíců bez peněz a cestovních dokumentů (Hawkey 2009: 18).

Ve druhém příběhu hraje hlavní roli Nii Odatrey Lamptey, jehož kariéra funguje jako odstrašující případ pro mladé fotbalisty, kteří chtějí odejít. Lamptey nelegálně imigroval do Belgie, kde žil v těch nejhorších podmínkách, než se dokázal prosadit (Hawkey 2009: 18–20). Fanoušci reagují na životní příběh Nii Odatrey Lampteyho dvěma způsoby. Na jednu stranu děkují, že otevřel cestu pro mladé africké fotbalisty do Evropy. Na druhou zase argumentují, že je příkladem vykořisťování mladých afrických fotbalových talentů „Starým kontinentem“ (Hawkey 2009: 21; Darby et al. 2010: 125).

Velkou roli v této problematice hrají média, která tvoří obraz pouze úspěšných fotbalistů, ale neinformují o mnohem větším počtu neúspěšných, kteří bydlí v Evropě jako bezdomovci (Pannenberg 2010: 26). Dopadají tak většinou mladí hráči, kteří ve víře v angažmá v evropském klubu, zůstanou na ulici v některém z evropských měst. O co je pak lepší žít na ulici v Bruselu než v Monrovii (Armstrong et al. 2004: 240)?

Dalším impulzem pro odchod hráčů z Afriky byl úspěch Kamerunu na MS v roce 1990, kdy porazil ve skupině úřadující šampiony Argentinu. Svět si uvědomil, že fotbalovou Afriku nadále nemůže ignorovat. Kamerunu se podařilo postoupit přes Kolumbii do čtvrtfinále, kde narazil na Anglii. Ještě sedm minut před koncem vedl Kamerun 2:1, ale Anglie hlavně díky Garymu Linekerovi srovnala a v prodloužení skórovala z další penalty. Vyřadila tak historicky první africký celek ve čtvrtfinále světového šampionátu. V tu dobu nehráli v anglické *Premier League* žádní afričtí hráči a pouze hrstka jich hrála v západní Evropě. (Bloomfield 2010: 12–13). V roce 1996 už se situace změnila a v evropských klubech hrálo kolem 350 hráčů. V roce 2000 to už byla tisícovka. Dalším trendem bylo, že z dříve poptávaných hráčů ze severní Afriky, byli více poptáváni hráči ze subsaharské, konkrétně západní Afriky (Alegi 2010a: 98).

Z francouzských a portugalských bývalých kolonií se hráči právě stahují do těchto zemí bývalých kolonizátorů, kdežto v případě bývalých anglických kolonií tomu tak není, a tak jsou hráči z bývalých anglických kolonií rozprostřeni po celé západní Evropě. Je to vysvětlováno tím, že „kolébka fotbalu“ jednoduše nemá o tyto hráče zájem (Armstrong et al. 2004: 234).

Vyšší počet afrických hráčů v Evropě vyvolával rasistické nálady. Na hráče černé pleti dělali „fanoušci“ opičí zvuky, házeli na ně banány apod. Určitý druh rasismu fungoval i uvnitř týmu. Afričané byli považováni za rychlé a obratné hráče, ale bez herní inteligence, sebekontroly či vůdčích schopností. Většinou tedy zastávali pozici útočníků či křídelních hráčů (Alegi 2010a: 84). Proti těmto náladám se vymezoval Samuel Eto, který se stal nejenom jedním z nejlepších fotbalistů na světě, ale také bojovníkem proti rasismu. Když na něj při zápase španělské ligy dělala skupinka španělských „fanoušků“ opičí zvuky, opustil hřiště během rozehraného utkání (Hawkey 2009: 170).

Migrace přinesla částečnou afrikanizaci evropské hry a rozostřila hranice rasismu, občanství a národní identity. Vidět afrického hráče v Evropě již není ničím zvláštním. Ani vidět původně afrického hráče reprezentovat evropský stát (Alegi 2010a: 102). V tomto duchu se zlepšovala i situace v evropských ligách, ale poslední dobou lze s nástupem migrační krize a krajně pravicových populistických stran po celé Evropě pozorovat opačný vývoj.

Postupem času se v Africe zlepšovala systematizace náborů a migrace. Vznikaly zde také farmy předních evropských týmů, ve kterých se vychovávají talenty pro budoucí působení v Evropě (Armstrong et al. 2004: 237). Na tomto trendu se aktivně podílejí i africké kluby, pro které je prodej hráčů jedním z mála příjmů. V důsledku toho vznikaly v subsaharské Africe také fotbalové akademie, kterých existuje kolem 450 (Hawkey 2009: 29). Nejúspěšnější fotbalová akademie je *MimoSifcom* s fotbalovým „áčkem“ *ASEC Mimosas*, které získalo v Pobřeží Slonoviny nejvíce ligových titulů. Touto akademií prošli například slavní fotbaloví bratři Kolo a Yaya Touré (Alegi 2010a: 114). Celkově mezi hlavní „producenty“ hráčů odcházejících do Evropy patří Nigérie, Kamerun a Ghana (Armstrong et al. 2004: 235–236; Pannenberg 2012: 41).

Mimo Evropu afričtí fotbalisté migrují zejména do Ameriky a Asie. Stále více odchodů z Afriky není jen výsledkem rozvoje fotbalu na kontinentu, ale také rostoucí komercializací sportu a větším možností (Armstrong et al. 2004: 230). Anthony Baffoe, bývalý ghanský fotbalový reprezentant o migraci mladých fotbalistů mluví takto: “Mladí hráči z Ghany hrají v Indii, Bangladéši či Pákistánu. Zní to šíleně, ale nepřeháním. Není to tím, že by se v těchto zemích hrál kvalitnější fotbal než v Africe. Jediným důvodem je, že jsou kluby z těchto zemí schopné zaplatit africkým hráčům mnohem více.” (Esson 2015: 1386).

Veliký rozdíl také panuje mezi platy hráčů v Africe a jinde na světě. Pokud se hráč nedostane na mezinárodní scénu, vydělá si v porovnání s americkými, evropskými a asijskými ligami mnohem méně. Nejlepší hráči si v ghanské lize přijdou na 450 amerických dolarů za měsíc. Těch je ale jenom několik, někteří berou kolem 200 dolarů a někteří si nevydělají ani 50 dolarů za měsíc (Olukayode et al. 2010: 16).

V kontextu migrace se začal vývoj fotbalu v Africe měnit, protože odchod nejlepších hráčů do Evropy oslabuje africké ligy (Alegi 2010a: 77). Ghanská legenda Charles Kumi Gyamfi říká: „Ghanská liga je slabší a slabší, protože nejlepší hráči odcházejí.“ (Alegi 2010a: 102).

V Africe jsou po finanční a marketingové stránce tři státy, které mohou konkurovat Evropě: JAR, Tunisko a Egypt. V těchto státech dokážou ty nejlepší kluby zaplatit nejlepší hráče z Afriky, aby neodcházeli do Evropy (Hawkey 2009:

285). Fotbalisté, kteří nemají takové štěstí a nepodaří se jim získat evropské angažmá, migrují uvnitř kontinentu právě do těchto států. *Muscle drain* se tedy nedotýká JAR, Tuniska a Egypta tolik, jako další africké státy. Z těchto států pak logicky v Evropě působí menší počet hráčů (Darby et al. 2010: 123).

Po finanční stránce je zajímavá zejména první jihoafrická fotbalová liga, jež je sedmou nejbohatší ligou na světě, avšak po výkonnostní stránce je až na 77. pozici. Výborné finanční podmínky se ale neprojevují na kvalitě fotbalistů, a tak byla JAR jako první pořadatel MS v historii vyřazena již ve skupině. Neexistuje však shoda na tom, co to způsobuje. Může se jednat o málo investicí do rozvoje mladých, nebo o neefektivní fotbalovou asociaci, která u národního týmu vystřídal dvanáct trenérů za posledních jedenáct let (Olukayode et al. 2010: 20; The Guardian 2009).

Toto nekompetentní řízení týmů způsobuje migraci i druhým směrem. Do Afriky míří zejména evropští či jihoameričtí trenéři a experti (Desai et al. 2010: 159), kteří v Africe velmi chybí.

Z tohoto důvodu by se měly africké státy více zaměřit na motivy hráčů odcházejících do zahraničí a pokusit se je udržet v národních ligách. Poté by se mohla vyplnit představa Paula Darbyho: „Fotbal by mohl být dobrý pro ekonomiku a vést k investicím. Také by mohl pomoci při překonávání etnických dělení a pomoci posílit pocit národní jednoty. Bez ohledu na ekonomickou či vojenskou sílu by fotbal mohl být cesta zejména pro subsaharské africké státy, jak participovat na mezinárodní scéně.“ (Saussez 2002: 16).

Jaké jsou tedy možné opatření před hromadným odchodem afrických hráčů do zahraničí? Darby (et al. 2010: 127) tvrdí, že nejlepší přístup k omezení migrace do Evropy je ve vytváření finančních stimulů přímo v Africe. Tím by se fotbal mohl rozvíjet, zlepšila by se infrastruktura i platy hráčů, jak se to povedlo v JAR (Darby et al. 2010: 127). Dalším opatřením je pak již uvedená věková hranice pro odchod mladých hráčů z Afriky.

Na velký odliv nejlepších afrických fotbalistů reagovala CAF v roce 2007 založením nového mezinárodního turnaje *The African National Championship*, kde za svou reprezentaci nastupují hráči pouze z afrických lig. Účelem bylo

povzbudit africký klubový fotbal (Hawkey 2009: 290; Alegi 2010a: 111), který by s lepší ekonomickou situací dokázal udržet více hráčů. Africké mistrovství národů však zatím slouží pouze jako platforma či „výkladní skříň“ pro prodej hráčů do zahraničí.

2.4 Fotbal a komercializace

Komerce ovládla fotbal i v Africe. Jak řekl bývalý fotbalový kapitán JAR a *Leeds United*, Lucas Radebe: „Fotbal pro nás není zábava. Je to velký byznys.“ (Alegi 2010a: 110).

Když Nigérie v roce 1996 vyhrála LOH, nebylo to chápáno pouze jako národní úspěch, ale jako úspěch celé Afriky. Nikdy předtím nebylo vnímání afrického fotbalu na vyšší úrovni. Eurosport začal vysílat Africký pohár národů od poloviny 90. let 20. století a BBC od roku 2002, avšak literatura věnující se africkému fotbalu přesto zůstávala ojedinělá (Armstrong et al. 2004: 1).

Zejména rozvoj technologií přispěl k rychlé komercializaci fotbalu. S tím, jak se na fotbal mohlo dívat více a více lidí, rostl i cílový segment pro firmy, které si mohly zaplatit reklamu s přímým dosahem. S tím vším souvisela televizní práva. Vzorem se stala Anglie, která prodala práva na svoji nejvyšší ligu v roce 2003 Rupertu Murdochovi za neuvěřitelných 1,1 miliardy liber (Alegi 2010a: 104–105), a to byl teprve začátek.

Startem *Premier League* v Anglii a *Ligy mistrů* skončila éra neomezeného sledování fotbalu v televizi. Televizní práva na fotbalové zápasy byla velice drahá, a tak i televizní divák musel platit za sledování prestižních lig. K tomu se připojovaly i různé sponzorské firmy, a tak rostla cena fotbalu jako produktu. Spolu s tím rostly platy hráčů, ale také částky za jednotlivé přestupy. Africké kluby tomuto trendu nedokázaly konkurovat (Alegi 2010a: 97).

Spolu s proměnou fotbalu v Evropě docházelo i k ovlivnění dění v Africe. Africký pohár národů také zaznamenal rekord v počtu diváků, kdy v roce 1986 přišlo na finále mezi Egyptem a Kamerunem na Národní stadion v Káhiře přes 100 000 diváků (Alegi 2010a: 105).

Oficiální partneři FIFA Adidas a Coca-Cola se chopily šance na novém trhu a začaly sponzorovat také Africký pohár národů. K těmto obřím firmám se přidaly i další, které se většinou věnují výrobě nealkoholických i alkoholických nápojů, sportovního vybavení, anebo i oblečení (Alegi 2010a: 106). Předními sponzory afrických klubů jsou firmy prodávající pivo a cigarety (Armstrong et al. 2004: 12).

Nigerijský sportovní novinář komentoval situaci v 90. letech 20. století takto: „Když se podíváte na nigerijské stadiony, všechny jsou prázdné. Lidé jsou radši v barech u televizí a sledují zápasy evropských lig.“ Akademik Gerard Akindes tuto situaci označil jako „elektronický kolonialismus (*electronic colonialism*)“ (Alegi 2010a: 107). Tento termín použil také McPhail, který tak ve své terminologii pojmenoval čtvrtou fázi kolonialismu (Onwumechili et al. 2014: 4; Pannenberg 2012: 46).

Afričtí fotbaloví fanoušci na tuto situaci reagují slovy: „Proč bychom utráceli peníze, abychom viděli přímo na stadionu takovou kopanou, když se můžeme dívat na Essiena v televizi?“ (Pannenberg 2012: 46). Paradoxem pak je, že Afričané nakupují velmi drahé repliky dresů evropských fotbalových velkoklubů, které pak hrdě nosí (Alegi 2010a: 108).

Příkladem může být Keňa, kde je fanouškovská základna kolem deseti milionů lidí, ale jen hrstka z nich chodí na zápasy keňské *Premier League*. Většina se raději shromažďuje v barech a sledují zahraniční ligy v Anglii, Španělsku nebo Itálii. Lidé pak mluví více o Arsenalu než o keňských fotbalových klubech (Olukayode et al. 2010: 22). Arsenal má v Keni oproti dalším klubům největší fanouškovskou základnu. Je to zřejmě dáno tím, že to byl jeden z prvních klubů, který angažoval mnoho afrických fotbalistů. Zatímco mnoho lidí má šanci dívat se na zápasy doma, v restauracích a barech, mnoho pracujících či cestujících vítá rádiový komentář zápasů. Anglický fotbal se v Keni stal jedním z hlavních prvků populární keňské kultury (Waliaula 2012: 242).

Stejně tak v Nigérii je více fanoušků anglických klubů než těch nigerijských, ale není se čemu divit. „Kdo je může vinit? I někteří hráči by se chtěli raději dívat na evropské ligové soutěže v televizi,“ říká tiskový mluvčí nigerijského týmu *Warri Wolves* (Bloomfield 2010: 161).

V Africe tak prosperují restaurace a bary, které přenášejí zápasy anglických, španělských a francouzských velkoklubů. Tento trend přiměl pořadatele afrických ligových soutěží k úpravě hracích časů, aby nekolidovaly s těmi největšími evropskými zápasy (Baller et al. 2012: 147). I proto nemá mnoho fanoušků oblíbeného hráče působícího v Africe, ale podporují hráče v evropském angažmá (Onwumehili et al. 2014: 5).

Na trend zvětšující se základny příznivců reagovaly celky anglické *Premier League* a stále častěji organizují v Africe předsezónní kempy, v rámci kterých hrají přátelské zápasy s místními týmy (Onwumehili et al. 2014: 8).

V 21. století vešly do popředí podnikatelské zájmy a fotbal v Africe zažívá dramatický úpadek. Africké vlády nemají peníze, které mizí ve školství a zdravotnictví, a odliv nejlepších hráčů do zahraničí nenapomáhá ani sponzorům afrických lig. Počátky tohoto úpadku můžeme vysledovat až do ropných krizí v 70. letech 20. století, kdy se africké státy masivně zadlužovaly. Mnoho programů podporovaných státem na podporu sportu pro mladé jednoduše zmizelo (Alegi 2010a: 114). Tento trend mohlo změnit MS v JAR, které se stalo největší mediální událostí v historii, kdy bylo sledováno kolem 700 milionů diváků (Baller et al. 2012: 142), ale nestalo se tak.

Klubový fotbal v Africe má svoje specifika, zejména na úrovni Ligy mistrů. Prvním je obrovská vzdálenost mezi státy, a tím pádem velmi odlišné i podnebí. Domácí zápas se může hrát v teplotách kolem nuly, ale ten venkovní v horkých letních dnech. S tím souvisí i odlišná kvalita hrací plochy. Obecně je velice složité vyhrát venkovní zápas. Za posledních 20 let počet diváků na domácích afrických ligách klesá, a to zejména kvůli rozvoji technologií a snadnějšímu sledování populárnějších evropských soutěží. Při reprezentačních přestávkách se ale stadiony bez problémů zaplní, především díky návratu fotbalových hvězd ze zahraničí (Hawkey 2009: 288–289).

2.5 Fotbal a jazyk

Pro fotbal v Africe jsou typické přezdívky a zajímavé slovní obraty, které používají televizní i rádioví komentátoři a novináři. Obecně je rádio v Africe tradiční komunikační prostředek potvrzující orální tradice afrických společností. Rádiový komentář fotbalu je využíván i pro politickou kampaň. Vláda takové rádiové vysílání financuje a vládní činitelé se identifikují s obyvateli tím, že fotbalové zápasy navštěvují (Waliaula 2012: 239–241).

S rozvojem technologií se stala hlavním přenosovým médiem televize. Tvořivost, i ta jazyková, je pro africký fotbal typická. Ghanský komentátor Michael Oti Adjei divákům rád říká: „Ve fotbale může veverka pokousat lva a orel vystrašit slona.“ S touto kreativitou souvisí i to, že každý národní tým v Africe má svoji přezdívku. Přezdívky mají i mládežnické týmy. Například v Ghaně je tým U23 přezdíván *Black Meteors*, tým U20 *Black Satellites* a tým U17 *Black Starlets* (Hawkey 2009: 69–70).

Zatímco názvy národních týmů jsou dědictvím nezávislých afrických států, názvy afrických fotbalových klubů jsou na první pohled ovlivněny úspěšnými evropskými kluby, zejména těmi anglickými. Například ghanské týmy *Berekum Arsenal*, *Bechem Chelsea*, *Kade Hotspurs*, *Aston Villa* a *Wolverhampton Wanderers*, *Sunderland* v Dar es Salaamu a *Blackpool* v Johannesburgu (Alegi 2010a: 18; Pannenborg 2012: 46).

Mezi další oblíbené disciplíny v Africe patří dávání přezdívek fotbalistům. Nejvíce lichotivé přezdívky fotbalistů se vážou k akademickým termínům (profesor, doktor či dokonce konkrétní jména slavných vědců). Nigerijský tým stavěl v 80. letech na Segun „Mathematical“ Odegbami a zambijská reprezentace na Alex „Computer“ Cholovi (Hawkey 2009: 64). S rostoucí oblibou zahraničních lig se změnil i přístup k přezdívkám hráčů. V afrických ligách je tak možné nalézt „Ronalda“, „Xaviho“, „Zidana“, „Busquetse“, „Casillase“ a mnoho dalších. Fanoušci tak přezdívají hráče, kteří mají podobné herní dovednosti, jako celosvětově proslulí fotbalisté (Hyde 2018).

Dalším znakem fotbalového jazyka jsou originální názvy specifických herních situací. V jazyce ronga²² vzniklo mnoho nových slov. Například termín „shibobo“ znamená doslova „muškátový oříšek“, ale označuje to i jesle²³. Je to také píseň od jihoafrické skupiny TKZee, která oslavuje první gól JAR na MS 1998 proti Dánsku, který vstřelil útočník JAR McCarthy jeslemi proti dánskému gólmanovi Peterovi Schmeichelovi. Sám McCarthy byl pozván na nahrávání této písně. Podobně slavným se stal termín „laduma²⁴“, který použil pro označení gólu či radosti při vstřelení branky jihoafrický sportovní komentátor Zama Masondo (Hawkey 2009: 59–61). Využil ho i odborník na africký fotbal Peter Alegi, když takto pojmenoval svoji knihu pojednávající o historii fotbalu v JAR.

2.6 Fotbal a trenéři

Jak je možné, že drtivá většina trenérů afrických národních fotbalových týmů pochází z Evropy? Francouz Philippe Troussier, bývalý trenér několika afrických fotbalových reprezentací a klubů tvrdí: „Není to o barvě kůže. Je to politický problém. Není to tolik odlišné od situace v Realu Madrid, kde pro Vás jako španělského trenéra mohou být některé záležitosti mnohem složitější, než když jste cizinec. Je to také etnický problém a problém s autoritou, protože místní trenéři mohou být ovlivněni atmosférou kolem týmu, lépe vycítí, co si lidé myslí a vědí o všem; zatímco zahraniční trenér přijde pouze s tím, že chce trénovat. Neví, jestli hráč „x“ pochází ze severu, jihu, východu či západu země. Zahraniční trenér tedy může být prezentován jako neutrální člověk, který nemá svoje oblíbené náboženství či etnikum. Prostě vybere jedenáct hráčů, bez ohledu na to, odkud pochází. Proto v Africe chtějí zahraniční trenéry, aby neutralizovali tuto pozici.“ Dalším důvodem je, že většina hráčů národních fotbalových týmů hraje v Evropě a africké trenéry nerespektují (Hawkey 2009: 46).

Další mezerou afrických trenérů je jejich nedostatečná kvalifikace a znalosti, a tak se může stát, že kdejaký Evropan, který řekne názor na fotbalovou

---

²² Bantuský jazyk, kterým se mluví zejména v Maputu (Hawkey 2009: 59–61).

²³ Prostřelení nebo prostrčení míče mezi nohama protihráče.

²⁴ V doslovném překladu ze zuluštiny to znamená „zahřmělo“ (Hawkey 2009: 59–61).

taktiku, se může stát fotbalovým trenérem afrického celku. V návaznosti na to není profesionálně pracováno s mládeží, kdy nejsou v Africe dostatečně vychovávány fotbalové talenty, když už jsou tedy objeveny (Hawkey 2009: 48–49).

Úspěchy mládežnických reprezentací tak lze vysvětlit endemickým problémem afrického fotbalu, kterým je „age cheating²⁵“. Trenéři a federace o tom vědí, ale kvůli výhře jsou ochotni takto podvádět. Nigérie byla dokonce za podvádění s věkem hráčů v 80. letech 20. století vyloučena z FIFA (Hawkey 2009: 17). To vše se děje i kvůli tomu, že je v Africe kladen velký důraz na mládežnické reprezentace. Fanoušci i média jejich zápasy prožívají více než jinde ve světě. Dokonce i národní televize v Nigérii vysílala zápasy světového šampionátu do sedmnácti let (Foer 2006: 144), a proto je na fotbalové činníky a jejich výsledky vyvíjen obrovský tlak.

Na trenérskou problematiku existuje i odlišný pohled. Podle bývalého kamerunského gólmana Jo Jo Bella jsou zahraniční trenéři podvodníci a nenabízí nic nového či lepšího. Když jeden z nich zvítězí, je to chápáno jako důkaz, že to funguje. „Když měnili v Itálii vládu každých půl roku, taky si nepovolali jiný národ, aby řídil jejich stát. Ale v Africe jsme jiní. Radši povoláme evropského trenéra, a když není úspěšný, nahradíme ho dalším Evropanem. V Africe je strach z pokroku. Ještě jsme se totiž nevyrovnali s kolonialismem a lidé ve vedoucích pozicích nemají sebedůvěru, a tak si myslí, že je lepší svěřit jejich moc lidem ze zahraničí,“ říká Bell (Hawkey 2009: 54).

---

²⁵ Podvádění s věkem hráčů.

2.7 Fotbal a magie

Nic není pro africký fotbal charakteristické tak, jako je využití magie při fotbalových zápasech. Fotbal a magie, zejména *juju*²⁶ a *muti*²⁷ je považováno za africké tajemství. Jejím cílem je oslabit protivníka a dát jednomu týmu větší šanci na výhru (Pannenberg 2010: 33). Juju byznys prorůstá africký fotbal v netušené míře (Ujfaluši 2007: 120).

Charles Mkwasa, bývalý tanzanský reprezentant a později trenér národního týmu to potvrzuje: „Magie patří k fotbalu všude v Africe, nejen v Tanzanii. I když se vydáte do zemí afrických fotbalových velikánů – do Nigérie, do Ghany, do JAR, tyhle věci tam najdete.“ (Ujfaluši 2007: 115).

Ne každý je ale ohledně magie ve fotbale tak optimistický. Ife Sofola, nigerijský fotbalista hrající ve Španělsku a USA tvrdí: „Pojďme se na to podívat realisticky. Pokud by magie fungovala, už by africké národní celky několikrát vyhrály světový šampionát. Zdá se, že toto čarování působí pouze na psychiku soupeře, ale prosím, nespolehejte na to, že magie porazí Argentinu, Anglii nebo Švédsko.“ (Schatzberg 2006: 357).

Výborným příkladem využití magie se stal kvalifikační zápas mistrovství světa, kdy se utkali východoafričtí sousedé Uganda a Rwanda. Rwandský brankář si pověsil na brankovou síť náhradní rukavice a ugandským protivníkům se během zápasu vůbec nedařila koncovka. Snad pětkrát mířil míč buď do tyče, do břevna či těsně minul branku. Netrpěliví fanoušci viděli v rukavicích magický předmět a hráči chtěli na jejich popud přinutit brankáře, aby je sundal. Ze strkanice se stala bitka, a tak musel být zápas na pět hodin přerušen, než byl dohrán. Rwanda nakonec zvítězila 1:0 (Ujfaluši 2007: 121).

Situace se stávaly absurdnější se stavbou fotbalových hřišť s umělým povrchem. Jsou drahá umělá hřiště rezistentní oproti moci *juju*? Nikoliv. Například ve Svazijsku bylo takové hřiště zničeno týmy, které tyto rituály

---

²⁶ Svahilské označení pro šamana (Ujfaluši 2007: 120).

²⁷ Dalšími názvy pro magii ve fotbale jsou: *gris-gris*, *wak*, *witchcraft*, *voodoo* (Pannenberg 2010: 33).

praktikují, protože zakopávaly pod hřiště různé směsi a talismany (Pannenberg 2010: 37).

2.8 Fotbal a ženy

Až do 70. let 20. století byl fotbal ve světě čistě mužskou záležitostí. V Africe tomu nebylo jinak. Pro převážně mužské africké politické elity fotbal představoval „mužské chápání (*masculine understanding*)“ národa, a to přineslo mnoho překážek pro vstup žen do fotbalu (Alegi 2010a: 55; Onwumechili et al. 2014: 7). I když si ženy občas mohly s muži zahrát (Alegi 2010a: 15), nebyl ženský fotbal v Africe až do 90. let 20. století podporován. V ostatních míčových sportech ženy byly podporovány více (Alegi 2010a: 119).

V tomto kontextu bývalá brankářka nigerijského národního týmu Ann Chiejenne říká: „Moji rodiče se báli, že se hraním fotbalu stanu tak svalnatá, že si nenajdu muže, který by si mě vzal a já nikdy nebudu mít děti.“ (Saavedra 2003: 239).

To však neznamená, že by ženy fotbal nehrály dříve²⁸, obecně se ale ženský fotbal hrál spíše ve větších a více zalidněných afrických státech, kdy byl zejména v Ghaně, Nigérii a JAR na vzestupu (Alegi 2010a: 119–120; Goldblatt 2006: 836). Tyto reprezentace stále patří mezi nejlepší ženské národní týmy v Africe. Za úspěchy Nigérie stojí zejména početné obyvatelstvo a ekonomická síla v ženském fotbale (Saavedra 2003: 247).

Nigérie byla v ženském fotbale premiantem, kdy zde v roce 1989 existovalo 28 aktivních ženských týmů včetně *Sugar Babes Ladies FC*. Průkopnický ženský fotbalový klub byl založen v roce 1978 v Lagosu, kde se v roce 1990 odehrál i první ženský fotbalový turnaj (Goldblatt 2006: 836). Pozadu nezůstávala ani nigerijská ženská fotbalová reprezentace přezdíváná „Super Falcons“, která se zúčastnila prvního MS ve fotbale žen v roce 1991 (Alegi 2010a: 121–122). Nigerijský ženský národní tým je v Africe naprostým hegemonem, který vyhrál kromě let 2008 a 2012 veškeré Africké poháry národů žen, jenž se až

---

²⁸ První zdokumentovaný ženský fotbalový zápas je v roce 1943 v Nigérii (Alegi 2010a: 119–120).

do současnosti konaly. Na Mistrovství světa už tak úspěšný není a nigerijským ženám se podařilo postoupit ze skupiny pouze v roce 1999, kdy vypadly ve čtvrtfinále s Brazílií až po prodloužení (Armstrong et al. 2004: 72; BetExplorer 2019; Saavedra 2003: 238).

Pro zlepšení konkurenceschopnosti ženského fotbalu v Africe nabízí FIFA podpůrné programy a Sepp Blatter pro podpoření čerpání financí z fondů řekl: „Budoucnost fotbalu je ženský fotbal.“ I přes těžko uvěřitelný optimismus Seppa Blattera, v ženském fotbale nadále existuje řada překážek (Saavedra 2003: 227–231) včetně podfinancování ženského fotbalu, za které je zodpovědná samotná mezinárodní federace fotbalových asociací.

Napříč celou subsaharskou Afrikou brzdí rozvoj ženského fotbalu muslimské části států, kde se ženský fotbal z náboženských důvodů nerozvíjel (Alegi 2010a: 123). Jako příklad poslouží severní stát Nigérie, kde byl v roce 2003 vyhlášen zákaz ženského fotbalu s tím, že pro ženy jsou vhodnější sporty jako atletika a volejbal (Goldblatt 2006: 836; Saavedra 2003: 238). Je však evidentní, že v tomto sporu nejde o diskuzi, který sport je pro ženy vhodnější, ale jedná se o náboženskou otázku, která může s rostoucí popularitou ženského fotbalu v Nigérii vést k novým politickým střetům na národní úrovni, mj. o právech žen (Saavedra 2003: 239).

Další překážkou ženského fotbalu je nedostatek času. I když to zní jako generalizace, ženy v Africe mají více pracovních povinností než muži. Dále je to celkově menší počet ženských fotbalových týmů, menší zájem obyvatel a také nezájem fotbalových akademií, které trénují pouze chlapce. Pozitivním příkladem ale může být sportovní rozvojová organizace *Mathare Youth Sports Association* (MYSA) v Nairobi, která podporuje i mnoho ženských fotbalových týmů a jejich vzdělávání (Saavedra 2003: 233).

Konkurenceschopnost afrických reprezentací je nízká i díky nedostatku mezinárodních zápasů v Africe, protože vnitrokontinentální letenky jsou drahé a fotbalové svazy nemají dostatek finančních prostředků (Saavedra 2003: 232). Mnoho fotbalistek pak svoji budoucnost řeší migrací do Evropy, kde si mohou vydělat jako profesionálky. Celkem 28 % fotbalistek z afrických národních týmů hraje jinde než v Africe. Nigerijské hráčky většinou cestují do Švédska, kde jsou v

počtu cizinek druhé hned za Finkami (Engh et al. 2017: 71–72). Samotná migrace fotbalistek je interpretována jako útěk z africké chudoby a patriarchátu, ne jako výsledek jejich vlastních strategických rozhodnutí, a to v zahraničí podkopává jejich status profesionálek (Engh et al. 2017: 80). Jejich pozice v zahraničí je tak o to složitější.

3. Studie jednotlivých států

Jak předchozí kapitola ukázala, fotbal v Africe má mnoho specifík, která se týkají celého fotbalového světa, ale i svoje vlastní rysy, které ho utvářejí. Tato část práce se věnuje pěti příkladům vztahu politiky a fotbalu v subsaharské Africe. Každý z pěti států prezentuje tento vztah z jiné perspektivy.

Případ Ghany ukazuje, jak byl fotbal využíván pro zvýšení volební podpory politické strany prvního ghanského prezidenta Kwame Nkrumaha. Ten k upevnění svojí moci v zemi využil i etnického rozdělení země. Dalším znakem fotbalu v Ghaně je velmi rozšířené korupční prostředí.

Druhý příklad představuje roli prvního prezidenta Nigérie Azikiweho a jeho vliv na rozvoj fotbalu. Fotbal se musel vypořádat i s prostředím nestabilních vlád a divokou privatizací fotbalových klubů.

Dalším státem je Keňa, kde lze zdokumentovat nekompetentnost keňského managementu ve fotbale, zasahování vlády do fotbalových záležitostí a potenciál fotbalu pro rozvojové projekty.

Zambie zase píše tragický příběh národního fotbalového týmu a značný vliv největšího fanouška zambijského fotbalu Kennetha Kaundy.

Na příkladu Zimbabwe je možné ilustrovat angažovanost vlády a politických stran ve fotbale, kdy se snaží obsadit důležité administrativní pozice a využít fotbal jako nástroj politického marketingu a symboliky.

3.1 Nkrumah a jeho hvězdy

Obrovský potenciál měl sport a zvláště fotbal při budování národních identit a „zrodu nové Afriky“. To si uvědomoval i Kwame Nkrumah, první ghanský prezident a dodnes ikona afrického hnutí za nezávislost. Fotbalu přisuzoval centrální úlohu při mobilizaci především africké mládeže a vysoko oceňoval význam sportovních vítězství pro hrdost a sebeúctu afrického obyvatelstva (Ujfalusi 2007: 123). Proto v roce 1957 pozval do Ghany Stanleyho Matthewse, prvního vítěze ankety Zlatý míč a bývalého hráče anglické nejvyšší

soutěže, kterou hrál až do svých 50 let. V Ghaně měl vést národní tým a podělit se o bohaté zkušenosti z jeho fotbalové kariéry (Hawkey 2009: 76–77).

Kwame Nkrumah byl též nápomocen při zakládání nezávislé ghanské fotbalové ligy a národního týmu. Již před ziskem nezávislosti rozpoznal užitečnost fotbalu, který mobilizuje mladé lidi ve státě a poskytuje jim společnou identitu. Síla Nkrumahova přesvědčení o fotbale ho donutila založit si svůj vlastní klub, *Real Republicans*, který se měl chovat v duchu panafricanismu a který měl reprezentovat „nového ducha“ afrického člověka (Darby et al. 2010: 120; Pannenburg 2012: 30). Svého ministra sportu pověřil explicitním úkolem, aby využil sportovních vítězství v mezinárodních soutěžích k posílení patriotických nálad ghanského obyvatelstva. Odtud pramení i tradiční přezdívka národního týmu. Mužstvu Ghany se začalo brzy po zisku nezávislosti říkat „Black Stars“. Přezdívka má symbolicky odkazovat na národní vlajku, znak, rostoucí sebeuvědomění černé rasy (Ujfalusi 2007: 123; Hawkey 2009: 75) a také to má být vzpomínka na Marcuse Garveyho (Goldblatt 2006: 486) Prezident Kwame Nkrumah nadále využíval národní fotbalový tým pro šíření jeho nacionalistické i panafrické ideologie. To se mu dařilo, neboť do týmu investoval hodně peněz a stala se z něj africká fotbalová velmoc, když Černé hvězdy vyhráli v letech 1963 a 1965 Africký pohár národů (Pannenburg 2010: 29–30; Ncube 2014: 4)

Kwame Nkrumah a jeho politická strana *Convention People's Party* (CPP) nadále využívala fotbal pro zvýšení její popularity v 50. letech 20. století, zejména v městských volebních okrscích mezi mladými muži (Alegi 2010a: 43). Nebylo tak překvapením, že všechny domácí zápasy „Černých hvězd“ se odehrály v hlavním městě v Akkře, kde měla Nkrumahova CPP největší podporu. Na druhou stranu, v Kumasi, v hlavním městě Ašantska, se nehrál ani jeden zápas, protože Ašanti byli odpůrci Nkrumahova režimu. Tento spor zahrnoval nejen etnickou rozdílnost, ale i rivalitu mezi fotbalovými federacemi založenými v Kumasi a Akkře. Po ekonomické stránce to byl spor o kontrolu prodeje kaka, jenž přinášel veliké zisky (Goldblatt 2006: 485).

Úspěchy národního fotbalového týmu však nakonec nedokázaly Nkrumaha udržet u moci, když ani ne po deseti týdnech po vítězství na Africkém poháru národů v Tunisu v roce 1965 byl Nkrumah svržen (Alegi 2010a: 68 – 69).

Po založení ghanské ligy zde byly dva dominantní týmy: *Hearts of Oak* a *Asante Kotoko*²⁹. Všeobecně se věří, že v současnosti jsou tyto kluby v držení dvou hlavních politických stran, *National Democratic Congress* (NDC) a *New Patriotic Party* (NPP). To je podpořeno zejména tím, že nejvyšší funkcionáři těchto klubů veřejně podporují tyto strany. Kdo podporuje Hearts, tak pravděpodobněji volí NDC. NPP volí spíše fanoušci Asante Kotoko. Spojitosti mezi kluby, etniky a politickými stranami vytváří podle Pannenborga (2012: 117) „fotbalovou mapu“, podle které lze určit politickou podporu na základě fotbalových klubů, ve kterých se zrcadlí ghanská společnost.

Již zmíněný Nkrumahův klub *Real Republicans* vznikl jako demonstrace vládní síly režimu. Tým se zformoval po vzoru španělského celku *Realu Madrid*, který v letech 1956–1960 pětkrát za sebou vyhrál *Pohár mistrů evropských zemí*. *Real Republicans* získali v sezóně 1962/63 titul, avšak nebylo to bez kontroverzí ohledně ovlivňování fotbalových zápasů. I přes Nkrumahův vzrůstající vliv se podobný úspěch týmu nepodařilo zopakovat a v roce 1966 byl klub rozpuštěn (Alegi 2010a: 58–59). Na začátku ligy sledovalo nejlepší zápasy v Ghaně mezi 40–45 tisíci diváků (Pannenborg 2012: 34).

Po převratu v roce 1966 a kvůli špatné ekonomické situaci zbylo jen málo peněz na provoz fotbalové ligy, a tak se upřednostňoval národní tým. Proto nezbyly peníze ani na podporu mladých fotbalistů (Darby et al. 2010: 121).

Úpadek ghanského fotbalu pokračoval v 80. a 90. letech 20. století. Důvodem byla vládní samolibost, která vedla k neschopnosti nastupujících fotbalových úředníků přinést peníze do fotbalu. V reakci na tuto situaci odstartoval někdejší prezident John Jerry Rawlings *Soccer Recovery Program* pro záchranu ghanského fotbalu. I přesto se Ghana nekvalifikovala na MS 1990 ani na MS 1994³⁰. Tento program měl však vliv na juniorské týmy ghanské reprezentace, které fungovaly mnohem lépe a byly příslibem pro budoucnost (Elsej et al. 2017: 284).

---

²⁹ Kotoko je ašantský výraz pro dikobraza a symbol etnika Ašanti (Goldblatt 2006: 485).

³⁰ Zatímco Nigérie jako jeden z hlavních rivalů Ghany ano (Elsej et al. 2017: 284).

V administrativě se nicméně na začátku nového tisíciletí začaly objevovat korupční skandály. V roce 2001 byl obviněn bývalý ghanský ministr sportu a mládeže Mallam Ali Yussif Issah, že ukradl 46 tisíc dolarů, které byly určeny pro hráče. V roce 2002 byl odsouzen na jeden rok vězení a musel zaplatit ukradené peníze (Armstrong et al. 2004: 12; Goldblatt 2006: 845). V roce 2017 se však objevila informace, že Mallam Issah radí ministrům politické strany NDC (Modern Ghana 2017). Tato událost jenom dokazuje, v jakém korupčním prostředí se fotbal v Ghaně nachází.

To potvrzuje i Joseph Ade Coker, bývalý politik za NDC a viceprezident *Ghanské fotbalové asociace*, který má zkušenosti jak z fotbalu, tak z politiky. Svoji práci v politice shledává snadnější, protože je prý zocelený z fotbalové administrativy, která je mnohem složitější a žádá si práci na denní bázi. Přiznává, že stranická politika je špinavá, ale politika ve fotbale je ještě špinavější (Pannenberg 2012: 4).

Ke konci prvního desetiletí 21. století se ghanský tým změnil k lepšímu. Po MS v roce 2006 se kvalifikoval i na MS 2010, kde se dostal až do čtvrtfinále (Else et al. 2017: 284). Nechyběl ani na MS 2014 v Brazílii, ale na MS 2018 v Rusku se nekvalifikoval (FIFA 2019).

Příklad Ghany ukazuje, že zaměření se na dlouhodobé fotbalové cíle by mohla být cesta (Else et al. 2017: 285), i když vývoj fotbalu v Ghaně spíše kopíruje africký trend, kdy jsou úspěchy národních reprezentací spíše záblesky než trvalým progresem kvality národních týmů.

Poslední zprávy z Ghany tento vývoj jenom podporují. V lednu letošního roku byl v Akkře nalezen zastřelený ghanský investigativní novinář Ahmed Husein, který odkrýval korupci v ghanském fotbale. Na novináře si stěžoval ještě před vraždou ghanský politik Kennedy Agyapong, který ukazoval jeho fotografii na soukromém televizním kanále, sám však obvinění z podílu na vraždě odmítá. Problémy s korupcí opravdu nejsou výjimečné. V říjnu loňského roku byl bývalý fotbalový boss Kwesi Nyantakyi odsouzen za přijímání úplatků (The Guardian 2019).

3.2 Zikovi orly

Fotbal se v Nigérii poprvé objevil v přístavu Calabar a poté se rozšířil do Lagosu. Historik Wiebe Boer zjistil, že první zdokumentovaný fotbalový zápas v Nigérii se odehrál 15. června 1904 v tréninkové instituci *Hope Waddell Training Institution* v Calabaru. Díky této organizaci rostla popularita fotbalu v Calabaru velice rychle, a tak v roce 1906 vznikl *Beverley Cup*, pravděpodobně první organizovaný fotbalový turnaj v západní Africe. V meziválečném období zařadili Britové v Nigérii sport jako jádro koloniálního vzdělávání. Tato politika byla legitimována spisem lorda Lugarda *The Dual Mandate in British Tropical Africa*, kde bývalý generál Nigérie podporoval fyzickou výchovu ve školách (Alegi 2010a: 5–10). V červnu roku 1953 vyšlo nové číslo *Pilotu* s titulkem „Nigeria Wins Freedom Cup in Thrilling Political Soccer“. Byl to článek o fiktivním zápase proti Britům, ve kterém Nigérie vyhrála 10:0 (Alegi 2010a: 42).

Na počátku nigerijské nezávislosti stál Benjamin Nnamdi Azikiwe. Ten již jako velmi mladý hrával fotbal v lagoských ulicích (Armstrong et al. 2004: 64). Bojovník za nezávislost a první nigerijský prezident ve své biografii napsal: „Politici, kteří alespoň trochu hráli roli v týmovém sportu, jako ve fotbale, inklinují k tomu, aby se ve svých politických rolích chovali čestněji a rozumněji. Sami jsme hráli fotbal s peckami z manga, limetkami, pomeranči a tenisovými míčky.“ (Alegi 2010a: 5 – 6; Hawkey 2009: 72).

Azikiwe byl schopný atlet, jeho žádost o vstup do tenisového klubu *Yoruba Tennis Club* v Lagosu však nebyla schválena, protože měl předky z etnika Igbo. A proto se rozhodl založit vlastní klub, kde by nezáleželo na etnické příslušnosti či národnosti, a tak vznikl v dubnu roku 1938 v Lagosu *Zik's Athletic Club* (ZAC). Na sklonku druhé světové války byl tento africký sportovní klub jediný v Nigérii. Klub symbolizoval africkou schopnost sebeorganizace a modernosti. Etnická diverzita tohoto hnutí měla prvky panafrického nacionalismu. Díky fondům z Azikiweho mediálního království měl možnost financovat výstavbu mnoha sportovišť a pořádat rozličné sportovní turnaje (Alegi 2010a: 39; Pannenberg 2012: 119). Mimoto, Azikiwe využíval prostor po fotbalových zápasech ke kritice britské nadvlády, takže fotbal fungoval i jako forma politické mobilizace (Armstrong et al. 2004: 64).

V Nigérii nevznikla žádná fotbalová liga až do 70. let 20. století. Bylo to zejména kvůli velikosti státu, etnické roztržitosti, korupci, nedostatečné infrastruktuře, a tak bylo využití fotbalu jako politického nástroje v Nigérii nemožné. Vojenský převrat v roce 1966 a Nigerijsko-biaferská válka v letech 1967–1970 odložila vznik ligy až do roku 1972 (Alegi 2010a: 59).

Během války do Nigérie v roce 1969 přijel v čele s Pelém brazilský velkoklub *Santos FC*, a tak bylo v biaferském konfliktu vyhlášeno příměří (Armstrong et al. 2004: 69). Goldblatt (2006: 644) ale namítá, že se událost stala mnohaletým mýtem, díky kterému poválečná vláda poznala potenciál fotbalu a využila ho k posílení národní identity obyvatel. Proto tento mýtus posilovala.

V roce 1980 pořádala Nigérie pod demokraticky zvolenou vládou a prezidentem druhé republiky Alhaji Shehu Shagarim *Africký pohár národů*. Turnaj byl šance, jak upevnit režim a oslavit znovunarození sjednocené, demokratické, na ropu bohaté Nigérie, a potvrdit její vedoucí postavení v subsaharské Africe. Národní reprezentace přezdívaná „Super Eagles³¹“ porazila ve finále Alžírsko 3:0 a tím svoje postavení potvrdila (Goldblatt 2006: 644–645).

Vojenský režim Ibrahima Babangidy v roce 1993 v Nigérii připravoval prezidentské volby, ale když už to vypadalo, že Babadinga prohraje s Chiefem Moshodem Abiolou, byly volby anulovány. Abiola pocházel z nejhudších poměrů, vypracoval se až do čela nigerijské telekomunikační společnosti a získal si popularitu svými filantropickými aktivitami na podporu škol, knihoven a vodárenských projektů (Ujfaluši 2007: 125). O rok později byla připravena prodemokratická demonstrace, avšak zrovna v té době začínalo MS v USA, a tak byla stávka odložena. Nigérie ovšem vypadla s Itálií v osmifinále a hned další den stávka začala (Bloomefield 2010: 171).

Na klubové úrovni je Nigérie ukázkový příklad, jak privatizace klubů vlastněných státem probíhala. Orji Uzor Kalu, ambiciózní obchodník, který byl v roce 1999 ve státě Abia zvolen guvernérem, přestavěl fotbalový tým *Enyimba International FC* do obrovsky úspěšného klubu. Klub mezi lety 2001–2007 vyhrál

---

³¹ Nigerijští „Orlí“ mají symbolizovat dravost nejlidnatějšího afrického státu, a to v národní barvě (Ujfaluši 2007: 123)

pět titulů, dvakrát *CAF Ligu mistrů* a dvakrát *CAF Superpohár*. Na vlně úspěchů pak neúspěšně kandidoval v neplatných prezidentských volbách v roce 2007. Jeho politická kariéra spojená s fotbalem skončila náhle, když byl zatknut za praní špinavých peněz (Alegi 2010a: 113). Ještě před svým zatčením však prohlásil: „Věřím, že fotbal v Nigérii je mrtvý. Kluby fungují jako politické nástroje, nikoliv jako byznys.” (Pannenberg 2012: 120).

Na rozdíl od Evropy, mnoho klubů v Nigérii je vlastněno politiky. Tým *Warri Wolves* byl vlastněn vládní agenturou *Nigerian Ports Authority*, ještě než ho koupil guvernér státu Delta Emmanuel Uduaghan, který slíbil, že se klub dostane do nigerijské *Premier League*, a to také splnil (Bloomefield 2010: 161).

Nigerijský fotbal přesahuje politické a náboženské témata, která komplikují fungování nigerijského státu. Funkcionář nigerijského fotbalu Emeka říká: „Ve fotbale nikdo neřeší, jestli hraje muslim nebo křesťan. Jediné náboženství, které spojuje Nigérii, je fotbal,“ (Bloomefield 2010: 171–172). Fotbal je v Nigérii sice důležitější než náboženství, ale duchovní vůdci jsou o mnoho lepší v organizování jejich stoupenců než fotbalisté (Bloomefield 2010: 174), což přináší již zmíněné problémy.

V roce 1994 se fotbalová reprezentace Nigérie poprvé představila na MS ve fotbale konané v USA. Ve skupině porazila Bulharsko 3:0, s Argentinou prohrála 1:2 a nakonec vyhrála nad Řeckem 2:1, což jí zajistilo první místo ve skupině a osmifinále s Itálií, které podlehla 1:2 po prodloužení. Nigérie byla minutu od vítězství, ale Itálie i v deseti hráčích dokázala vyrovnat (Hawkey 2009: 232–233). V roce 1996 vyhrála Nigérie olympijský fotbalový turnaj. Za úspěchem ji táhl zejména Kanu, který vyhrál o rok dříve s *Ajaxem Amsterdam* prestižní *Ligu mistrů*. Kanu se stal v Nigérii obrovskou celebritou (Bloomefield 2010: 173; Hawkey 2009: 229).

Na MS 1998 ve Francii už startovalo 32 týmů a nechyběla ani Nigérie. Dva dny před začátkem Mistrovství světa však umřel ve svém prezidentském domě v Abudži generál Sani Abacha, formálně prezident Nigérie. Existují spekulace o otravě politickými rivaly, ale oficiální verze hovoří o problémech se srdcem (Hawkey 2009: 235–236). I přes všechny tyto okolnosti dokázala Nigérie vyhrát skupinu, když porazila Španělsko 3:2, Bulharsko 1:0 a v posledním zápase

skupiny prohrála s Paraguayí 1:3. V osmifinále narazila na Dánsko, se kterým potupně prohrála 1:4 a byla vyřazena z turnaje (Hawkey 2009: 237–239).

V roce 1999 se v Nigérii konalo MS hráčů do 20 let. Turnaj se konal mezi prezidentskými volbami a psaním nové ústavy. Prezident Abubakar napsal: „Fotbal zůstává velkým symbolem jednoty a míru v Nigérii a konečně otevírá stát zbytku světa.“ (Armstrong et al. 2004: 74). I nigerijský spisovatel a nositel Nobelovy ceny za literaturu Wole Soyinka vnímal svázanost fotbalu a národa (Goldblatt 2006: 627).

Na startu nového století byl v Nigérii spor mezi legislativou a exekutivou, a tak tyto vládní větve pro zklidnění napětí sehráli v září v roce 2000 fotbalový zápas. Výkonná moc vyhrála 1:0 díky gólu prezidenta Oluseguna Obasanja a další podobné zápasy se odehrávaly dále. Samotný fakt, že se takový zápas odehrál, deklaruje důležitost fotbalu v Nigérii. Tento fakt podtrhuje i to, že se ne úplně atleticky vypadající prezident Obasanjo oblékl do národního dresu (Armstrong et al. 2004: 59).

Když Nigérie vypadla na MS 2010 ve skupině, byl bývalý nigerijský prezident Goodluck Jonathan tak zklamaný, že odhlásil národní mužstvo ze všech mezinárodních soutěží a nařídil audit. Byl podpořen i guvernérem státu Rivers a bývalým hráčem Johnem Fashanou. FIFA ale dala Nigérii tři dny na to, aby zvrátila toto rozhodnutí, jinak by čelila zákazu ze strany FIFA, s čímž by přišly i finanční sankce, a tak od této akce upustili (Olukayode et al. 2010: 15).

Korupce se nevyhnula ani Nigérii, kdy musel ministr sportu Ibrahim Issa Bio použít veřejné prostředky k ubytování národního týmu v JAR, kdy jim federace sice zarezovala hotel za 100 dolarů za noc, ale příspěvek od FIFA byl 400 dolarů za noc pro každého hráče (Olukayode et al. 2010: 4).

Na MS 2018 v Rusku to nebyly výkony nigerijské fotbalové reprezentace, které vyvolaly celosvětovou odezvu, ale jejich dresy. Mnoha fanoušky z celého světa byly dresy považovány za nejhezčí na turnaji. Enormní zájem o ně byl i v Nigérii, kde se Nigérijci s odlišnými politickými názory v době konání MS opět semkli a podporovali jedinou „stranu“, a to nigerijskou reprezentaci (Umar 2018).

3.3 Harembee

Město Mombasa se podobalo většině koloniálních přístavů v Africe, a právě odtud se začal šířit fotbal v Keni. Týmy v Mombase hrály zprvu neorganizovaně, ale v roce 1926 byla založena *Mombasa League* pod kontrolou nově založených organizací *Coast Province Athletic Association* a *African and Araba Sport Association in Kenya* (Alegi 2010a: 17). Už o čtyři roky dříve byla založena *Keňská fotbalová asociace*, zřejmě historicky první africká sportovní federace pro černochoy (Armstrong et al. 2004: 221).

Fotbal v Keni nebyl považován pouze za sport a cestu k penězům, ale i jako cesta k politické moci. Kenneth Matiba, předseda *Football Kenya Federation* (KFF) využil v 70. letech 20. století tohoto postavení a stal se z něj prominentní politik, který stál v prezidentských volbách v roce 1992 proti Daniel Arap Moiemu, se kterým nakonec prohrál. Několik členů parlamentu bylo také členy federace a využívali fotbal k posílení svých politických ambicí. Propojení politiky a fotbalu v Keni vedlo k tomu, že Keňa byla vyloučena z FIFA mezi roky 2004 a 2006 a fotbal v Keni se téměř nerozvíjel (Bloomefield 2010: 108; Ncube 2014: 215).

„V keňském fotbale je víc intrik, politiky a problémů než v keňské politice,“ říká Gishinga Njoroge, keňský sportovní novinář, který pracuje v keňské *Premier League* (Bloomefield 2010: 107). Bojovník proti korupci John Gilthongo se vyjadřuje v podobném duchu: „Každý ví, že je fotbal zkorumpovaný. Každý také ví, že politika je zkorumpovaná. Pokud bychom dokázali vyčistit fotbal, dokážeme vyčistit i politiku.“ (Bloomefield 2010: 110).

Příkladem může být výlet do USA, na který jeli v roce 2010 keňští funkcionáři KFF a který si proplatili z financí určených pro keňský fotbal. Doma však nechali národní tým pro zápas v sousední Ugandě bez finančních prostředků. Keňská vláda tak musela vyčlenit 10 000 dolarů z peněz daňových poplatníků, aby na tento zápas dostala národní tým (Olukayode et al. 2010: 4).

Keňskému národnímu týmu se přezdívá „Harembee Stars“. „Harembee“ je svahilský výraz pro „spojme se“ nebo „tahejme za jeden provaz.“ Keňský prezident Kenyatta a bývalá hlava státu Daniel Arap Moi dokázali využít

politického důležitosti sportu a národní identity a jednoty (Armstrong et al. 2004: 218). Svoji fotbalové angažovanosti využil i bývalý ministerský předseda Raila Odinga, který hrával za poloprofesionální klub *Gor Mahia F.C.* (Bloomefield 2010: 114; Brownsell 2014).

Bob Munro, bývalý vicepředseda *Kenyan Professional League* o zásadách vlády do fotbalu tvrdil: „V mnoha případech zasahuje vláda do fotbalu kvůli špatnému managementu a korupci ve fotbalové asociaci, což FIFA trestá zákazy hraní na mezinárodní scéně. Kdo kvůli této situaci trpí nejvíce? Bohužel to jsou kluby, trenéři, hráči a rozhodčí.“ (Chiwesche 2014: 30).

Týden po zákazu od FIFA keňská vláda vyvinula tlak na kluby a jednotlivce v keňském fotbale. Jeden z nejsilnějších kritiků KFF, v Kanadě narozený Bob Munro, byl deportován. Jako předseda klubu *Mathare United* hrál jednu z hlavních rolí boje proti korupci v KFF a byl hlavní silou největšího rozvojového a sportovního projektu na světě *Mathare Youth Sport Association* (MYSA). (Andersen 2006).

MYSA byla založena právě bývalým kanadským hokejistou Bobem Munrem, který se přestěhoval do Keni v roce 1985. Přes skromné začátky v roce 1987 se stala MYSA největší organizací pro mladé v Africe (Armstrong et al. 2004: 211). V roce 1994 založil Munro profesionální fotbalový klub *Mathare United*, který je díky genezi svého vzniku politicky a etnický neutrální (Bloomefield 2010: 109; Goldblatt 2006: 836; Armstrong et al. 2004: 223). Komunitnímu klubu *Mathare United* se i kvůli korupci nedařilo postoupit do keňské *Premier League*. Klub si proto vypůjčil videokameru, aby nahrával svoje venkovní zápasy pro dokázání korupce v jejich fotbalových zápasech. Fungovalo to, a jejich zápasy byly poté řízeny poměrně objektivně. K dosažení objektivity tedy stačila jedna rozbitá kamera, která nenatočila žádný z venkovních zápasů *Mathare*. Už v roce 2008 získali *Mathare United* svůj první titul v *Premier League* (Bloomefield 2010: 110–112).

MYSA je asociace, která má za cíl zlepšit život zejména dětem v jednom z největších keňských slumů, v *Mathare* v Nairobi. Děti přivádí prostřednictvím fotbalu a připravuje pro ně různé programy, které mají za cíl připravit je na život (Armstrong et al. 2004: 210–211). Principem MYSA je: „Pokud chceš něco od

komunity, musíš pro komunitu taky něco udělat.“ V praxi to vypadá tak, že například za úklid odpadků dostane zájemce fotbalové vybavení, může jít na trénink a další (Gilbert et al. 2012: 76). Dalším zajímavým pravidlem je, že pokud v akademii Mathare někdo slovně napadne rozhodčího, musí sám odpískat deset utkání, aby mohl znovu hrát (Armstrong et al. 2004: 272).

V současnosti působí v rámci MYSA 30 000 mladých lidí ve 2052 fotbalových týmech, které se rovněž podílí na úklidu a fungování slumu. Dalšími programy asociace je zdravotní prevence, prevence AIDS, hudba, tanec a mnoho dalších rozvojových komunitních aktivit (MYSA 2019). Přínos organizace je nejen v čistém prostředí nairobského slumu, ale zejména ve vzdělávání mladých fotbalistů. Existuje zde mnoho vzdělávacích kurzů a všem je dokonce zpřístupněna i knihovna. O to je větším překvapením, že tento projekt nezískává prakticky žádnou podporu od keňské vlády. Většina finančních prostředků nutných pro fungování organizace pochází ze zahraničí, nejvíce z Norska, Velké Británie a Nizozemska. K podpoře se připojil i slavný švédský tenista Björn Bjorg, který rovněž asociaci přispívá (Adam 2011)³².

3.4 Od KK XI k Chipolopolo

V Zambii byla po zisku nezávislosti nová vláda velmi nápomocna fotbalovému vývoji v Zambii a sám Kenneth Kaunda³³ trávil volný čas sledováním zápasů. Obecně byl známý jako nejhorlivější fotbalový fanoušek zambijské reprezentace. Kaunda dokonce vytvořil fotbalový tým složený z ministrů „The Ministers XI“, který hrál s různými kluby (Chipande 2009: 83; Darby et al. 2005: 130). Fotbal je v Zambii nejpopulárnější sport a stal se prostředkem k dosažení jednoty mezi 73 etnickými skupinami. Národní tým

---

³² Zaslouhou fotbalistů Nedvěda, Rosického nebo Čecha mají Keňané povědomí i o samostatné České republice. Nečekanou celebritou tady ale je bývalý český prezident Václav Klaus, kterého v Mathare proslavilo zejména video, ve kterém si na zahraniční návštěvě v Chile přivlastňuje pero (Adam 2011).

³³ Kenneth Kaunda (*1924) byl bojovníkem za zambijskou nezávislost a v letech 1964 až 1991 byl prvním prezidentem nezávislé Zambie (Klíma 2012: 379–380; 460)

Zambie byl přezdíván po prvním prezidentovi Zambie „KKXI³⁴“. Osobní zájem prezidenta na hře vedl k rozvoji tohoto sportu. Podpora fotbalu politiky tak vyvolala vlnu sponzorských darů i od ostatních subjektů (Chipande 2009: 84; Hawkey 2009: 205). Když se Zambie v roce 1988 dostala až do čtvrtfinále fotbalového turnaje na LOH, ocitla se i přes prohru se Západním Německem na fotbalové mapě světa (Hawkey 2009: 206).

Kaunda však musel být vděčný důlním společnostem, které hrály další hlavní roli v rozvoji fotbalu v Severní Rhodésii. První fotbalové kluby v Zambii vznikaly právě za podpory těchto společností. Obecně se věřilo, že pokud fotbalový tým hrající za danou těžařskou společnost vyhraje zápas, produkce v dolu se zvýší a pracovní morálka i atmosféra v dolu se zlepší. Fotbal důlní společnosti³⁵ podporovaly také kvůli zlepšení životních podmínek zaměstnanců, kdy fotbal poskytoval zábavu pro zaměstnance, ale i jejich rodiny (Chipande 2009: 68).

Po privatizaci důlních společností se sponzoring africkým klubům snížil, a tím vlastně i jejich kvalita. Tak tomu bylo v případě fotbalového klubu *Nkana Red Devils*, který vyhrál několik titulů a dostal se v roce 1990 do finále *CAF Ligy Mistrů*. Po privatizaci těžařských firem však tento klub po kvalitativní stránce upadal (Pannenberg 2012: 36; Armstrong et al. 2004).

Kenneth Kaunda se v kontextu měnící se ekonomické situace dostal pod tlak, aby upravil svůj systém socialismu. To mělo vliv také na zambijské fotbalové kluby. Ve volbách v roce 1991 Kaunda prohrál a fotbalové kluby už nebyly tolik podporovány (Hawkey 2009: 208).

Regrese zambijských fotbalových klubů byla upozaděna v roce 1993, kdy se s fotbalovou reprezentací Zambie na cestě na kvalifikační zápas MS do Senegalu zřítilo letadlo. Nehodu nepřežilo 30 lidí, včetně 18 fotbalistů. V Dakaru na ně čekal Kalusha Bwalya, jeden z nejlepších zambijských hráčů historie, který

---

³⁴ Kenneth Kaunda's XI. Nazývala se tak fotbalová jedenáctka reprezentačního týmu Zambie.

³⁵ Důlní společnost *Zambia Consolidated Copper Mines Ltd (ZCCM)* podporovala fotbalové týmy a provozovala je spíše jako sociální projekt (Darby et al. 2005: 130).

přicestoval z Evropy (Hawkey 2009: 204). Měl tak štěstí v neštěstí i s několika dalšími hráči, kteří na reprezentační zápas cestovali ze zahraničí.

Někdejší prezident Chiluba vyhlásil týden národního smutku. Tato zpráva zasáhla i Kennetha Kaundu, který zrovna slavil 69. narozeniny a jeho oslavy musely být pozastaveny (Hawkey 2009: 204; Pannenburg 2012: 40; Goldblatt 2006: 832). I přes leteckou havárii, létali hráči Zambie stejným typem letadla, které mělo i nadále technické problémy, naštěstí se však již nestala podobná nehoda. I tak pozůstalí reprezentantů vinili *Zambijský fotbalový svaz* za to, že šetřil na nesprávných místech, a tím nepřímo zavinil smrt jejich blízkých (Hawkey 2009: 212–214).

Když v Lusace přistával speciál s ostatky hráčů, byl u toho přítomný i zambijský prezident Frederick Chiluba. Smuteční ceremoniál se poté přemístil na národní fotbalový stadion, kde čekalo 35 000 příznivců týmu. Prezident Chiluba byl mezi hlavními mluvčími na stadionu a jeho projev byl několikrát kvůli slzám přerušen (Darby et al. 2005: 133).

Rodiny pozůstalých ani po dlouhém nedokončeném vyšetřování nedostaly odškodné, a tak napsaly na začátku roku 1996 vládě dopis. V srpnu 1998 bylo rozhodnuto, že vláda musí zaplatit odškodné. Nakonec se to stalo až o čtyři roky později (Darby et al. 2005: 136).

Ani po deseti letech nebyl důvod pádu letadla veřejnosti dostatečně vysvětlen, a tak vznikaly různé konspirační teorie o tom, že letadlo bylo sestřeleno gabonskou vládou či rebely. Vztahy Zambie a Gabonu byly v tuto dobu napnuté a v Zambii vinili kvůli nečinnosti prezidenta Gabonu Omara Bongu. Vliv dezinformací byl evidentní i v Libreville, kde děti ve škole zpívaly: „Táta Omar zabil zambijský tým. Pokud nebudete pozorní, zabije vás taky³⁶!“ Někteří lidé v Zambii naopak volali po sankcích či dokonce po vyhlášení války Gabonu (Hawkey 2009: 215).

Zambijská reprezentace i přes havárii letadla a sestavování nového národního týmu došla až do finálového zápasu o kvalifikace MS 1994, kdy jim

---

³⁶ „Papa Omar killed the Zambia team. If you're not careful, he's gonna kill you too!“ (Hawkey 2009: 215).

v Maroku stačilo uhrát bod. To se ovšem nepovedlo, i díky gabonskému rozhodčímu Dirambovi, který proti Zambii nařídil dvě penalty. Tím se napětí mezi státy jenom vyostřilo. Gabon se stal v Zambii přídavným jménem všeho špatného – „rozbité vozidlo bylo Gabon“ (Hawkey 2009: 222–224).

Na Africkém poháru národů v roce 1994 v Tunisku se Zambii nepodařilo ve finále porazit Nigérii, prohrála 1:2, a tak nezískala vysněnou trofej pro své kamarády, kteří zemřeli při letecké havárii (Hawkey 2009: 226). Nové zambijské mužstvo si po letecké tragédii postupně vytvářelo novou identitu a jeho fanoušci pro tým vymysleli novou přezdívku „Chipolopolo“, což v překladu znamená „měděné střely“ (Hawkey 2009: 219).

Bývalý pokladník Zambijské fotbalové federace zdůrazňoval dlouhodobý dopad letecké havárie zambijského týmu: „Období mezi lety 1980 a 1993 bylo pro zambijský fotbal složité. Po ekonomické stránce to nebylo dobré a potýkali jsme se s administrativními problémy: korupce a politici, kteří zasahovali do fotbalových záležitostí. Bylo to špatné období, které skončilo nejsmutnější událostí v naší historii.“ (Darby et al. 2005: 130).

Osud zambijského fotbalu kopíruje vývoj fotbalu v Africe. Po zisku nezávislosti to byl optimismus nezávislých zemí, které se zhoršující ekonomickou situací upadaly, a s nimi i fotbal (Goldblatt 2006: 833).

V roce 2012 Zambie vyhrála Africký pohár národů pořádaný Gabonem společně s Rovníkovou Guineou. Symbolika tohoto vítězství byla nepřehlédnutelná a jeden z největších outsiderů Afrického poháru národů tak uctil památku svých reprezentačních předchůdců (Pannenberg 2012: 47).

Brankář Kennedy Mweeny po euforickém vítězství uvedl: „Vzpomínka na hráče, kteří zahynuli v Gabonu, nám pomáhala po celou dobu turnaje. Kvůli nim jsme nechtěli odjet s prázdnýma rukama.“ Podle jeho spoluhráče Chansy rozhodla právě lokalita závěrečného utkání: „Když jsme se dozvěděli, že se finále bude konat v Gabonu, tak jsme hned věděli, že přijde naše chvíle.“ Francouzský trenér šampionů Hervé Renard po finále jen těžce hledal slova: „Nevím, kde hráči naši takovou sílu, ale myslím si, že všechno zařídil osud.“ (Česká televize 2012).

3.5 Mugabeho válečník

Když byl Leo Mugabe, synovec Roberta Mugabeho, zvolen v roce 1993 prezidentem *Zimbabwské fotbalové asociace* (ZIFA) (Armstrong et al. 2004: 89), jen málokdo pochyboval o neregulérnosti této volby. V čele ZIFA zůstal Leo Mugabe až do roku 2003. Je jasné, že využil fotbal, nejpobulárnější sport v Zimbabwe, pro své budoucí, politické cíle (Ncube 2014: 215). Leo Mugabe byl v roce 2003 z asociace vyloučen za zpronevěření grantu od FIFA. Grant byl určen pro rozvoj mladých fotbalistů a jednalo se o částku přesahující 61 000 dolarů (Olukayode et al. 2010: 6; Armstrong et al. 2004: 93). Kritika Lea Mugabeho vůbec netrápila. Podle svých slov zařídil pouze úspěchy: vytvořil juniorskou ligu, ženský fotbalový tým a zejména dostal národní tým poprvé na Africký pohár národů 2004 (Bloomefield 2010: 247).

Podobný příklad politické protekce představovala Henrietta Rushwaya, která se stala výkonnou ředitelkou fotbalové asociace i přes to, že neměla žádnou fotbalovou minulost, ani zkušenosti v managementu. Měla však velmi blízko k viceprezidentovi Josephu Msikovi, a tak se ZIFA ocitla ve velmi blízkém vztahu s politickou stranou *Zimbabwe African National Union – Patriotic Front* (ZANU–PF), kterou založil Robert Mugabe (Bloomefield 2010: 252–253). Rushwaya tak byla oprávněně kritizována za to, že nedokázala oddělit fotbal a politiku. Hráči byli vybíráni na základě svého etnického původu, a nikoliv na základě jejich výkonnosti (Bloomefield 2010: 255). Stejně tak jako Leo Mugabe, tak Rushwaya využila fotbal pro své budoucí politické cíle (Ncube 2014: 215).

Ve volbách v roce 2013 kandidovalo mnoho fotbalových úředníků, včetně bývalého prezidenta ZIFA Leo Mugabeho či Henrietty Rushwayi a mnoho dalších. Drtivá většina kandidátů byli politici strany ZANU–PF (Ncube 2014: 214).

Ve stejném roce jako strana ZANU–PF byl založen v roce 1963 největší zimbabwský klub *Dynamos FC*. Fotbal představoval jednu z mála možností, jak se setkávat s ostatními, protože veřejné mítinky byly zakázány. Byla to také příležitost pro ZANU–PF, jak získat podporu obyvatel. Propojení politiky a

fotbalu pokračovalo i po zisku nezávislosti. Zimbabwe pořádalo mnoho vrcholných zápasů s vládními oslavami (Bloomefield 2010: 254).

Hlavní politický rival ZANU–PF, politická strana *Movement for Democratic Change – Tsvangirai* (MDC–T), využívala fotbalové symboly k vyjádření protestu proti Robertu Mugabemu (Ncube 2014: 206). Tsvangirai, zakladatel politické strany MDC–T, využíval ve svých projevech proti Mugabemu fotbalové metafory: „Během referenda jsme Mugabemu dali žlutou kartu a právě dnes mu dáváme červenou. Mugabe, opusť hřiště! Tvůj čas skončil!“ Dav při těchto projevech mával červenými kartami s nápisem „Send Mugabe a ZANU–PF off³⁷!“ (Bloomefield 2010: 254).

V podobném kontextu došlo na zápase mezi Zimbabwe a JAR v červenci roku 2000 k tragédii, kdy umřelo třináct fanoušků a mnoho dalších bylo zraněno. Incident se odehrál za stavu 0:2, kdy fanoušci začali házet různé předměty na hrací plochu a jiní ukazovali „otevřenou dlaň“, což je symbol opoziční politické strany MDC–T. To vše vyprovokovalo policii k útoku. Dokonce i na hrací ploše bylo zasaženo několik hráčů slzným plynem a omdlelo přímo na hřišti (Armstrong et al. 2004: 94).

Stejně jako trpí ekonomika v Zimbabwe, tak trpí i fotbal. Nejlepší, dokonce i průměrní hráči odcházejí do JAR. Zatímco Robert Mugabe je obviňován za neutěšenou ekonomickou situaci země, jeho synovec za tu fotbalovou (Bloomefield 2010: 246). V roce 2004 uvízli zimbabwští hráči na letišti cestou na kvalifikaci na Africký pohár národů. Svaz totiž neměl dostatek peněz, aby jim mohl zaplatit letenky do Bamaka. Zimbabwská vláda ale vycítila mezinárodní skandál, a tak letenky zaplatila. I přes tyto podmínky Zimbabwe v Mali vybojovalo důležitý bod a po domácí výhře 2:0 nad Eritreou se poprvé kvalifikovali na Africký pohár národů. To samé se jim podařilo i o dva roky později (Bloomefield 2010: 250).

---

³⁷ Vylučte Mugabeho a jeho politickou stranu ZANU–PF! Podobné situace s červenými kartami a fotbalovou metaforikou lze nalézt i v Evropě.

Na klubové úrovni dokáže liga v Zimbabwe přitáhnout ty nejlepší hráče z Botswany, Malawi a Zambie. Všichni hráči ale stejně nakonec sní o angažmá v JAR či v lepším případě v Evropě (Armstrong et al. 2004: 96).

Je evidentní, že v Zimbabwe existuje spojení mezi kluby, etniky a politickými stranami v Africe. Jako příklad může posloužit klub *Highlanders FC*, který má sídlo ve městě Bulawayo v regionu Mataberland, která je obydlena etnikem Ndebele. *Dynamos FC* zase sídlí v hlavním městě Harare v regionu Mashonaland, který je obydlen etnikem Shona. Zatímco většina Ndebele podporuje stranu *Zimbabwe African People's Union* (ZAPU) Joshua Nkoma, většina Shonů zase Mugabeho ZANU (Pannenberg 2012: 115).

S penězi, které stát získává od FIFA, by v Zimbabwe mohlo být několik úspěšných fotbalových akademií, ale nestalo se tak. Paradoxem pak je, že za Mugabeho vlády na začátku 21. století, fotbal vykazoval nejúspěšnější období v zimbabwské historii. Šlo o úspěchy v podobě kvalifikace národního týmu přezdívaného „The Warriors³⁸“ na Africký pohár národů a úspěch klubu *Dynamos FC* v africké *Lize mistrů*. Vzhledem k podmínkám v zemi, to byly pozoruhodné úspěchy (Bloomefield 2010: 263).

---

³⁸ V překladu „Válečníci“.

Závěr

Tato práce se věnovala vztahu politiky a fotbalu v anglofonní subsaharské Africe. První kapitola představila historický kontext fotbalu na tomto kontinentu. Následoval přehled sfér afrického fotbalu a poslední kapitola se věnovala pěti státům, kdy každý z nich demonstruje odlišný vliv fotbalu na politiku.

Výzkum vztahu sportu a politiky je zatím v plenkách, protože velká část akademické sféry stále odmítá přijmout fakt, že by měl sport širší společenské implikace. Stav bádání je o to horší, když se jedná o specifickou oblast subsaharské Afriky. Obecně zde chybí odborné publikace týkající se politiky, ale i sportu. Tato práce si tak vzala za cíl dokázat, že spolu fotbal a politika v Africe úzce souvisí. Navíc odhaluje mnoho dalších vlivů fotbalu na společnost a příkladů tohoto spojení v několika bývalých britských koloniích.

Fotbal v Africe je dědictvím koloniální éry a byl zde představen především díky „kolébce fotbalu“. Ze začátku fotbal hrávali pouze samotní kolonizátoři, ale později si tento sport oblíbili i místní obyvatelé. Kolonizátoři si uvědomili, že by pro ně mohl být fotbal užitečný jako nástroj sociální kontroly nad původními obyvateli a mohl by přispět k výchově obyvatel. Stal se tak i nástrojem „civilizační mise“ evropských států. Mimo předpoklady kolonizátorů se ale fotbal stal pomocníkem v boji místních obyvatel proti imperiální nadvládě. Stal se platformou, díky které se lidé sdružovali, posilovali lokální vazby a vytvářeli si vlastní identitu, která později přispěla k porážce kolonizátorů. Fotbal tak poskytl důležitou alternativu pro veřejnou sféru pro vyjádření názoru vůči státu, protože ostatní shromažďování bylo zakázáno. Bylo by ale naivní myslet si, že fotbal je nějaký všelék (Armstrong et al. 2004: 17).

Africký fotbal je ovlivňován řadou faktorů, které mohou být typické pro celý fotbalový svět, ale také pouze pro africké prostředí, které je specifické zejména v oblasti etnické fragmentace států, využíváním magických rituálů, zasahováním afrických vlád do fotbalového dění a využívání fotbalu pro zvyšování svojí vlastní volební podpory. Pro subsaharskou Afriku je typická také migrace do Evropy, která je v kontextu fotbalu označována jako *muscle drain*. Na druhou stranu zase cestují odborníci a trenéři, kterých je v Africe nedostatek.

Všechny tyto aspekty fotbalu působí i na politiku. Z tohoto důvodu byly zmíněny i celosvětové trendy, které formují fotbalový svět. Je to zejména korupce od nejnižších soutěží až po Mezinárodní federaci fotbalových asociací, ženský fotbal vyvolávající diskuze o genderové rovnoprávnosti a komercializace celého prostředí.

V poslední části práce slouží pět příkladů subsaharských států k prezentaci odlišných perspektiv vztahu fotbalu a politiky. V Ghaně a Nigérii fotbal přispěl k zisku nezávislosti těchto států. Fotbal je zde ale kvůli vysoké míře korupce, a tím pádem nedostatku financí, ve složité pozici. Případ Keni ukázal, jak fotbalu můžou uškodit nekompetentní rozhodnutí vlády. Na druhou stranu nastínil obrovský přínos pro rozvojové projekty, jejichž potenciál není do současnosti zcela využit. V Zambii se sice nehraje ten nejlepší fotbal, ale i zde je ovlivňován zmíněnými faktory. Navíc je příběh zambijského fotbalu jeden z nejsilnějších, které lze ve sportovním světě nalézt. Příklad Zimbabwe zase prokázal, že administrativní funkce ve fotbale může pomoci ke zvolení do politických funkcí, ale i k využití samotného fotbalu jakožto nástroj politického marketingu a odporu proti konkurenční politické straně.

Tato práce plní svůj cíl od první kapitoly, kdy i původ fotbalu v Africe souvisí s provázaností fotbalu a politiky v subsaharské Africe. Dokumentuje to mnoho případů, které jsou v práci jak stručně, tak i rozsáhleji rozebírány. Tyto příklady dokazují, že se fotbal a politika v anglofonní subsaharské Africe vzájemně ovlivňují.

Přínos práce spočívá především v otevření originálního tématu, o které se sice zajímá jen několik málo zahraničních odborníků, ale v českém prostředí je prozatím opomíjené. I když se tato tematika zřídka objeví například v rozhovorech s africkými fotbalisty působícími v české nejvyšší lize, kde jich v současnosti působí již nezanedbatelný počet, neexistují odborné publikace, které by se této oblasti věnovaly.

Větší znalosti této problematiky by mohly poskytnout řešení pro omezení fenoménu *muscle drain* ze subsaharské Afriky. Dokázala by přispět i k omezení odlivu mozků, které jsou na profesionální fotbal taktéž vázány. Moderní fotbal si žádá mnoho vzdělaných profesionálů. Jedná se o vyřizování složité

administrativy, vytváření kvalitního marketingu a PR fotbalových klubů, starost o zdraví hráčů. Na úspěch fotbalu lze navršit i další sektory, které by mohly rozvíjet africkou ekonomiku. Například větší prostor pro reklamu, prodej televizních práv či prodej občerstvení a fotbalových suvenýrů na stadionech.

Dalším přínosem práce je nastínění nových témat, které by mohly být vhodné k dalšímu bádání. Jedná se zejména o využití magie ve fotbale, vliv fotbalu na rozvojové projekty či komparace vývoje a úspěšnosti fotbalu v závislosti na koloniální minulosti státu. Práce také poskytuje ucelený vhled do fotbalové problematiky v subsaharské Africe.

Tato práce má svoje limity, které pramení zejména z nedostatku zdrojů. Tento nedostatek informací omezuje rozsah uvedených příkladů vztahu fotbalu a politiky, kterých i tak práce uvádí mnoho. Tyto příklady pak nemohou být analyzovány do hloubky. Sice dostatečně demonstrují souvislost politiky s fotbalem, ale neposkytují podrobnější vhled do této problematiky.

Nejdeálnějším způsobem řešení tohoto problému by samozřejmě byl terénní výzkum v každé z afrických zemí, který by dokázal mnohem více přiblížit fungování vztahu fotbalu a politiky v reálném prostředí. Tento výzkum by pravděpodobně zabral měsíce práce, kdy by bylo nutné zkoumat nejen samotné fungování fotbalu ve státu, ale jeho veškeré implikace, o kterých tato práce pojednává. Neexistuje ale vůle a prostředky pro výzkumy v takové míře, a tak je práce odkázána na již uvedené zdroje.

Nelson Mandela jednou nazval africký fotbal „velice dlouho spícím obrem“ (Hawkey 2009: 297). Pokud tomu tak opravdu je, bude to krásná podívaná, až se probudí. Existují ale nějaké náznaky, že se tomu tak stane? Bez ohledu na několik velice úspěšných jednotlivců, které se stali světově známí díky působení v Evropě, africký fotbal stále nepronikl ani do širší špičky fotbalového světa. Nejlépe umístěným týmem na žebříčku FIFA je v současnosti na 23. místě Senegal, následovaný Tuniskem na 28. příčce. Od čtvrté desítky se již začínají umisťovat africké týmy pravidelněji (FIFA 2019).

Spánek afrického fotbalu také dokazuje fakt, že se za celou historii MS žádná africká reprezentace nedostala do semifinále turnaje a vývoj výkonnosti v posledních deseti letech spíše naznačuje úpadek kvality fotbalu v Africe.

Tento stav fotbalu ale nemohou dlouho přehlížet africké vlády, pro které je to stále důležitý faktor volební podpory. Jejich úkolem je tak do budoucnosti zajistit kvalitní prostředí, ve kterém by mohl fotbal vzkvétat a pomoci i samotným politikům k získávání podpory skrze tento oblíbený sport. Ten získává společně s rozvojem moderních technologií stále větší obchodní, a tím pádem i politický potenciál, který zcela jistě ani v budoucnu³⁹ nezůstane bez povšimnutí.

---

³⁹ Nejbližší příležitostí pro politiky bude *Africký pohár národů*, který se bude konat od 21. června do 19. července 2019 v Egyptě (CAF 2019).

Literatura a prameny

Literatura

Alegi, Peter. 2010. *African Soccerscapes: How a Continent Changed the World's Game*. Athens: Ohio University Center for International Studies. Africa in world history.

Alegi, Peter. 2010. *Laduma! Soccer, Politics and Society in South Africa*. Scottsville, South Africa: University of KwaZulu-Natal Press.

Armstrong, Gary a Giulianotti, Richard. 2004. *Football in Africa: conflict, conciliation, and community*. New York: Palgrave Macmillan.

Baller, Sussann. 2006. „The Other Game: The Politics of Football in Africa.“ *Africa Spectrum* 41, č. 3. 325–330.

Baller, Sussann a Miescher, Giorgio, eds. 2012. „Visualizing the game: global perspectives on football in Africa.“ *Soccer & Society* 13, č. 2. 139–155.

Bloomefield, Steve. 2010. *Africa United: How Football Explains Africa*. Great Britain Clays, St. Ives.

Darby, Paul a Solberg, Eirik. 2010. „Differing trajectories: football development and patterns of player migration in South Africa and Ghana.“ *Soccer & Society* 11, č. 1–2. 118–130.

Darby Paul, Johnes Martin, Mellor Gavin. 2005. *Soccer and Disaster*. New York: Routledge, an imprint of Taylor & Francis.

Darby, Paul. 2008. „Stanley Rous's 'own goal': football politics, South Africa and the Contest for the FIFA presidency in 1974.“ *Soccer & Society* 9, č. 2. 259–272.

Desai, Ashwin a Vahed, Goolam. 2010. „World Cup 2010: Africa's turn or the turn on Africa?“ *Soccer & Society* 11, č. 1–2. 154–167.

Elsy, Brenda a Pugliese, Stanislao G. 2017. „*Football and the boundaries of history: critical studies in soccer*.“ New York: Springer Nature, 2017.

Engh, Mari Haugaa a Settler, Federico, eds. 2017. „The ball and the rhythm in her blood: Racialised imaginaries and football migration from Nigeria to Scandinavia.“ *Ethnicities* 17 (1). 66–84.

Esson, James. 2015. „You have to try your luck: male Ghanaian youth and the uncertainty of football migration.“ *Environment and Planning* 47. 1383–1397.

Foer, Franklin. 2006. *How Soccer Explains The World: An Unlikely Theory of Globalization*. New York: HarperCollins.

Fuller, Colin W., Junge, Astrid edc. 2014. „FIFA 11 for Health programme: Implementation in five countries in Sub-Saharan Africa.“ *Health Education Journal* 74 (1). 103–119.

Gilbert, Keith a Bennett, Will. 2012. *Sport, peace, and development*. Champaign, IL: Common Ground Pub.

Goldblatt, David. 2006. *The ball is round: a global history of football*. New York: Viking.

Hawkey, Ian. 2009. *Feet of the chameleon: the story of African football*. London: Portico.

Chipande, Hikabwa Decius. 2009. *Introduction and Development of Competitive Football in Zambia (1930 – 1969)*. Oslo: Norwegian School of Sport Sciences. Master Thesis.

Chiweshe, Manase Kudazi. 2014. „The Problem With African Football: Corruption And The (Under)Development Of The Game On The Continent.“ *African Sports Law And Business Bulletin* 2. 27–33.

Kaminju, Antony a Ndlovu, Thabisani. 2011. „Playing from the terraces: notes on expressions of football fandom in South Africa.“ *African Identities* 9, č. 3. 307–321.

Klíma, Jan. 2012. *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*. Praha: Lidové noviny.

- Kolář, Jaroslav. 2010. *XIX. Mistrovství světa ve fotbale*. Praha: Nakladatelství Olympia.
- Korr, Charles P. a Close, Martin. 2008. *More Than Just a Game: Football v Apartheid*. London: Collins.
- Morris, Desmond. 1981. *The soccer tribe*. London: Cape.
- Ncube, Lyton. 2014. „Bhora Muggedhi versus Bhora musango: The interface between football discourse and Zimbabwean politics.“ *International Review for the Sociology of Sport* 51 (2). 201–218.
- Olukayode, Thomas edc. 2010. *Killing Soccer in Africa*. Fair Transnational Investigation (FAIR), Arizona Project TI.
- Onwumechili, Chuka a Akindes, Gerard. 2014. *Identity and nation in African football fans, community and clubs*. England: Palgrave Macmillan.
- Pannenberg, A. R. C. 2012. *Big men playing football: Money, Politics and Foul Play in the African Game*. Leiden: African Studies Centre.
- Pannenberg, A. R. C. 2010. *Football in Africa: Observations about political, financial, cultural and religious influences*. NCDO Publication Series Sport & Development.
- Saavedra, Martha. 2003. „Football feminine – development of the African game: Senegal, Nigeria and South Africa.“ *Soccer & Society* 4. 225–253.
- Saussez, Isabelle. 2002. Africa on the sidelines of world football. *The Courier* 193. 16–18.
- Schatzberg, G. Michael. 2006. Soccer, Science, and Sorcery: Causation and African Football. *Africa Spectrum* 41, č. 3. 351–369.
- Talton, Benjamin. 2012. „1960s Africa in Historical Perspective: An Introduction.“ *Journal of Black Studies* 43 (1). 3–10.
- Ujfaluši, Robin. 2007. *Jak se hraje fotbal v Africe*. Praha: Gutenberg.

Vidacs, Bea. 2011. „Banal Nationalism, Football, and Discourse Community in Africa.“ *Studies in Ethnicity and Nationalism* 11, č. 1. 25–41.

Vidacs, Bea. 2006. „Through the Prism of Sports: Why Should Africanists Study Sports?“ *Africa Spectrum* 41, č. 3. 331–349.

Vráblík, Lukáš. 2017. „Jižní Súdán: Fotbal chce zastavit válku.“ *Football club: čtvrtletník pro fotbalovou kulturu* 2017/1.

Waliaula, Solomon. 2012. „Envisioning and visualizing English football in East Africa: the case of a Kenyan radio football commentator.“ *Soccer & Society* 13, č. 2. 239–249.

Prameny

Adam, Petr. 2011. *Fotbal v Africe: Dát gól. A také sebrat odpadky*. Dostupné na: <https://www.modernghana.com/news/747116/avoid-being-jailed-mallam-issah-advises-ndc-ministers.html> (10. 4. 2019).

Andersen, Jens Sejer. 2006. *Kenyan government deports football developer Bob Munro*. Dostupné na: <https://www.playthegame.org/news/news-articles/2006/kenyan-government-deports-football-developer-bob-munro/> (1. 4. 2019).

BBC. 2014. *Arthur Wharton: The first Black Footballer*. Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/tyne/roots/2003/10/arthur_wharton.shtml (25. 3. 2019).

BetExplorer. 2019. Dostupné na: <https://www.betexplorer.com> (10. 3. 2019).

Brownsell, James 2014. *Profile: Raila Odinga*. Dostupné na: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/02/201322216228573605.html> (20. 3. 2019).

CAF. 2019. Dostupné na: <http://www.cafonline.com/en-us/home.aspx> (2. 3. 2019)

Česká televize. 2010. *ČT nasadila do vysílání filtr proti zvuku vuvuzel*. Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/media/1333935-ct-nasadila-do-vysilani-filtr-proti-zvuku-vuvuzel> (10. 4. 2019).

Česká televize. 2012. *Africký triumf je naplněním osudu, radují se hráči Zambie*. Dostupné na: <https://sport.ceskatelevize.cz/clanek/fotbal/africky-triumf-je-naplnenim-osudu-raduji-se-hraci-zambie/5be008300d663b6fe8158845> (12. 4. 2019).

FIFA. 2019. Dostupné na: <https://www.fifa.com/> (2. 3. 2019).

FIFA. 2016. *In quotes: Mandela and football*. Dostupné na: <https://www.fifa.com/news/quotes-mandela-and-football-2239872> (20. 3. 2019).

Ghana Web. 2018. *Remembering Kofi Annan: His love for Football*. Dostupné na: <https://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/SportsArchive/Remembering-Kofi-Annan-His-love-for-Football-684312#> (20. 3. 2019).

Hyde, Peace. 2018. *Nigeria; Where Football Is Life*. Dostupné na: <https://www.forbesafrica.com/sport/2018/05/23/nigeria-where-football-is-life/> (30. 3. 2019).

Modern Ghana. 2017. *AVOID BEING JAILED...Mallam Issah advises NDC ministers*. Dostupné na: <https://www.modernghana.com/news/747116/avoid-being-jailed-mallam-issah-advises-ndc-ministers.html> (20. 3. 2019).

MYSA. 2019. Dostupné na: <http://www.mysakenya.org/who-we-are/> (20. 3. 2019).

Okyere, Elaine. 2018. *Who is George Weah, Liberia's new president*. Dostupné na: https://www.bbc.com/news/video_and_audio/headlines/42725229/who-is-george-weah-liberia-s-new-president (7. 4. 2019).

The Free Dictionary. 2019. Dostupné na: <https://www.thefreedictionary.com/Muscular+Christianity> (30. 3. 2019).

The Guardian. 2009. *Host of problems*. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/football/2009/may/31/south-africa-football-world-cup> (20. 3. 2019).

The Guardian 2019. *Journalist who exposed football corruption shot dead in Ghana*. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2019/jan/17/ghanian-undercover-journalist-shot-dead-in-accra> (30. 3. 2019).

Umar, Farouk. 2018. *Super Eagles uniting Nigeria into a country of football believers*. Dostupné na: <https://mg.co.za/article/2018-06-14-super-eagles-uniting-nigeria-into-a-country-of-football-believers> (30. 3. 2019).